

Spr. 1260

2222

Sprawozdanie

z prac

POWIATOWEGO ZWIĄZKU
SAMORZĄDOWEGO w GARWOLINIE
za rok 1936/37

1885

Spr. 1260

Sprawozdanie

z prac

POWIATOWEGO ZWIĄZKU
SAMORZĄDOWEGO w GARWOLINIE

za rok 1936/37

352(938 Garwolin)/(047)

pr. 1260

193873

Sprawozdanie Wydziału Powiatowego w Garwolinie za rok 1936/37 obejmuje przegląd prac dokonanych przez Powiatowy Związek Samorządowy w tym okresie. Dla jaśniejszego przedstawienia niektórych zamierzeń i osiągnięć odwołujemy się często i do lat poprzednich. Wynikło to stąd, iż okres sprawozdawczy jest częścią *sześcioletniego planu gospodarczo-inwestycyjnego* przyjętego w roku 1934 za podstawę gospodarki samorządowej i akceptowanego przez Wydział i Radę Powiatową bieżącej kadencji.

Nawiązując do wieloletnich tradycji samorządu powiatowego w powiecie garwolińskim, opartych na strukturze gospodarczej powiatu, oraz mając na względzie podniesienie poziomu kultury i oświaty oraz pracy społecznej, również o bogatej tradycji i przeszłości, za podstawę tego planu wzięte zostały *trzy zasadnicze działy pracy: komunikacja, oświata i rolnictwo*, obok poczesne miejsce oddano działowi zdrowotności publicznej. Jednocześnie wysunięto na plan pierwszy zagadnienia młodzieżowe.

Charakter drobnorolniczy powiatu z nastawieniem hodowlanym większości gospodarstw, przy stosunkowo wyższej niż w innych powiatach kulturze osobistej ludności, narzuca nie odparcie w pracy samorządu powiatowego, jak również samorządów gminnych, wysunięcie na plan pierwszy tych właśnie wyżej wspomnianych działów pracy. Zagadnieniom komunikacyjnym dlatego oddano pierwsze miejsce, że w szybkim i właściwym ich rozwiązaniu widzimy możliwość stworzenia warunków dla rozwoju gospodarczego i kulturalnego powiatu. Stworzenie właściwej sieci dróg decyduje bowiem nie tylko o możliwości należącego wyzyskania geograficznego położenia powiatu w re-

gionie Wielkiej Warszawy, ale również stwarza możliwość łatwego komunikowania poszczególnych miejscowości powiatu ze sobą, co jest istotnym warunkiem dla wymiany zdobyczy kulturalnych i społecznych i utrzymania całości powiatu na odpowiednim poziomie. Umożliwia to odbywanie częstych i licznych zebrań i konferencji zarówno w sprawach gospodarczych, jak i oświatowych i pozwala na wykorzystanie wartościowszych jednostek dla pracy centralnej w organach i instytucjach skupionych w siedzibie powiatu.

Podkreślić należy, iż w powiecie garwolińskim przeprowadzone zostało wyraźne powiązanie prac samorządu gminnego i samorządu powiatowego z pracami ważniejszych instytucyj względnie organizacyj gospodarczych przez co życie powiatu stanowi jakby jedną całość, kierowaną jednolitą naczelną myślą i jednemu zasadniczemu planowi podporządkowaną. Ta planowość pozwala na osiąganie wyższych rezultatów przy oszczędnym gospodarowaniu zasobami materialnymi i energią ludzką, zużywanymi w pracach powiatu. Wymaga jednakże dużego natężenia i sprawności w pracy zarówno czynników centralnych, jak i poszczególnych wykonawców i dlatego oddając niniejsze sprawozdanie w ręce członków Rady Powiatowej i społeczeństwa powiatu — Wydział Powiatowy pragnie podkreślić zarówno ofiarną pracę członków poszczególnych reprezentacyj samorządowych, jak i pracowników zarówno P. Z. S., tak i samorządów gminnych i miejskich powiatu. Wytworzyła się bowiem w powiecie garwolińskim zdrowa i cenna ambicja powiatowa, pozwalająca na wydobycie zarówno wysokiej ofiarności społeczeństwa, jak i nie ustępliwej pracy personelu i działaczy samorządowych.

*
* *

Powracając do bieżących prac P. Z. S. w roku 1936/37 podnieść należy, iż w okresie tym zarówno w Powiatowym Związku Samorządowym jak i samorządach gmin wiejskich, oraz m. Garwolina uczynione zostało wiele w zakresie uporządkowania stanu finansowego. Stan finansowy m. Żelechowa usanowany już został w latach poprzednich. P. Z. S. poddał się orzecznictwu Centralnej oraz Wojewódzkiej Komisji Oddłużeniowo-Oszczędnościowej i dzięki decyzjom tych Komisji,

o czym szczegółowo w sprawozdaniu o stanie majątkowym, ma dzisiaj swoje *finanse całkowicie uporządkowane*. Pożyczki krótkoterminowe i zobowiązania natychmiast płatne skonwertowane zostały na pożyczki długoterminowe, których roczna obsługa łącznie z poprzednio zaciągniętymi wynosi w kapitale i procentach około 64.000 zł., co stanowi przeciętnie 12,5% budżetu zwyczajnego.

Orzecznictwu C. K. O. O. poddane zostały również m. Garwolin i gminy Górzno oraz Trojanów, w stosunku zaś do pozostałych opracowano plany oddłużeniowe w zakresie własnym Wydziału Powiatowego.

Jednocześnie gwoili całkowitego uporządkowania swych ksiąg rachunkowych skorzystał Wydział Powiatowy z pomocy instrukcyjnej Związku Powiatów, który przez swego Inspektora p. Firkowskiego przyszedł nam z doradą i pomocą w ostatecznym wykończeniu prac sprawozdawczo - rachunkowych. Przypadkowo prace te zbiegły się z rewizją dokonaną w Wydziale Powiatowym przez Związek Rewizyjny Samorz. Teryt., co przyczyniło się do pełnego skrystalizowania stanu gospodarki i sprawozdawczości P. Z. S.

Uwagi Inspektorów Gierlickiego i Firkowskiego częściowo już wprowadzono w życie, częściowo są one w stadium realizowania. To samo odnosi się do powiatowej komisji rewizyjnej, której uwagi i spostrzeżenia wielokrotnie przyczyniły się do usprawnienia poszczególnych dziedzin pracy samorządowej.

Garwolin, w październiku 1937 r.

Przewodniczący
Wydziału Powiatowego
(—) Wł. Kaluba
Starosta Powiatowy

Członkowie
Wydziału Powiatowego

(—) S. Barszczak (—) P. Michalak
(—) A. Gajownik (—) A. Pinakiewicz
(—) J. Jakubaszek (—) W. Rabek

I. Dane ogólne

a) Obszar.

Cała powierzchnia powiatu	1973.90 km²
Powierzchnia gruntów użytkowych	191.163,55 ha
Użytkowanie gruntów	w odsetkach
Gruntów ornych	107.442.74 ha 54.42%
Łąk i pastwisk	36.724.78 „ 18.60%
Lasów prywatnych	39.862.00 „ 20.19%
Lasów państwowych	2.136.50 „ 1.08%
Sadów i ogrodów	4.997.53 „ 2.56%
Nieuzyszków i innych	6.236.45 „ 3.15%
Powierzchnia gruntów opodatkowanych	190.619 ha
z tego gruntów państwowych	2.239 „

Powierzchnia gruntów prywatnych według klasyfikacji podatkowej Urzędu Skarbowego (rok 1936)

	I.	II.	III.	IV.	V
włościańskie ha	6.853	52.579	7.936	32.350	—
dworskie ha	4.691	34.547	1.995	5.749	41.780

Ogólna ilość gospodarstw wiejskich (rok 1931)

do 2 ha	2,122
od 2 do 5 ha	7.862
od 5 do 10 ha	7.150
od 10 do 15 ha	1.018
od 15 do 50 ha	248
ponad 50 ha	58
niewiadoma	1.289

Ogółem 19.747

Faktyczna ilość gospodarstw w chwili obecnej jest znacznie większa zarówno wobec dalszego rozdrabniania, jak i wobec porządkowania stanu prawnego posiadania.

b) Zaludnienie (rok 1931)

Ogólna ilość mieszkańców w powiecie	159.942	
w tem ludności w miastach	14.728	
na wsi	145.214	
Ogólna ilość ludności rolniczej	118.083	73.8%
Ludności narodowości polskiej	140.024	
żydowskiej	18.541	
innej	1.377	

na 1 km.² przypada mieszkańców 81.

W roku 1936 według rejestrów mieszkańców prowadzonych w poszczególnych gminach ogólna liczba ludności wynosiła w powiecie 189.407.

c) Przemysł, handel i rzemiosło (rok 1936)

Ogólna ilość zakładów przemysłowych	287
w tem IV kat. — 3	
Ilość zatrudnionych robotników i pracowników umysł.	1.182
Zakładów rzemieślniczych	2.974
Ilość zatrudnionych robotników w rzemiośle	4.611
Ogólna ilość świadectw przemysłowych zakupionych dla przedsiębiorstw handlowych	1.996
w tem II kat. — 27, III — 352, IV — 1.617	

d) Podział administracyjny.

2 miasta — Garwolin i Żelechów,

18 gmin wiejskich — Górzno, Kłoczew, Łaskarzew, Maciejowice, Miastków, Osieck, Parysów, Podlęż, Ryki, Sobienie-Jeziory, Sobolew, Stężycza, Trojanów, Ułęż, Warszawice, Wilga, Wola Rębkowska i Żelechów,

1 gmina osadzka — Łaskarzew osada,

265 gromad,

841 miejscowości zamieszkałych,

16 rejonów Posterunków Policji — Garwolin, Górzno, Kłoczew, Łaskarzew, Maciejowice, Miastków, Osieck, Parysów,

Ryki, Sobienie-Jeziory, Sobolew, Stężycza, Trojanów, Ułęż,
Wilga i Żelechów,

2 Sądy Grodzkie — Garwolin i Sobolew,

4 Urzędy Pocztowe — Garwolin, Ryki, Sobolew i Żelechów,

13 agencji pocztowych,

32 parafie rzymsko-katolickie, zarazem urzędy stanu cywil-
nego dla wyznania rzymsko katolickiego.

e) Szkolnictwo.

1) Szkół powszechnych	147
w tem: I klasowych	51
II „	32
III „	25
IV „	10
V „	8
VI „	6
VII „	15
W budynkach własnych sal	235
W budynkach wynajętych sal	175
Dzieci w wieku szkolnym	28.499
Sił nauczycielskich	441
2) Szkół średnich	1
Uczniów	211
Sił nauczycielskich	14
3) Szkół zawodowych	4
w tem: rolniczych niższych	2
zawodowych doksztalcających	2
Uczniów szkół rolniczych	67
Sił nauczycielskich	11
Uczniów szkół zawodowych doksztalcających	127
Sił nauczycielskich	13

f) Komunikacja.

Ogólna ilość dróg kołowych na terenie powiatu	1.961 km
w tem dróg bitych	381 „
z czego w administracji państwowej	71 „
„ samorządowej	310 „

Na 100 km ² powierzchni przypada dróg bitych	19 „
Ogólna ilość dróg państwowych 71 km w tem bitych	71 km
„ „ „ wojewódzkich 136.5 „ „ „	88.7 „
„ „ „ powiatowych 114.6 „ „ „	72.9 „
„ „ „ gminnych 1639.3 „ „ „	148.8 „

Długość linii kolejowych na terenie powiatu:

Linia Warszawa-Dęblin — 54 klm.

„ Dęblin-Łuków — 22 „

Stacyj kolejowych na linii Warszawa — Dęblin 7 — Zabieźki, Piława, Garwolin, Ruda Talubska, Łaskarzew, Sobolew i Życzyn.
Stacyj kolejowych na linii Dęblin — Łuków 3 — Stawy, Ryki, Leopoldów.

Linii autobusowych 4: — Warszawa — Lublin, Żelechów — Sobolew, Kock — Dęblin i Garwolin — st. kol. Garwolin.

Połączenia telefoniczne mają wszystkie urzędy gminne i posterunki w powiecie; dojazdu drogą o twardej nawierzchni nie mają tylko siedziby dwóch gmin (Podlęż i Warszawice), oraz z niewielką przerwą — Łaskarzew.

g) *Wydatki rzeczywiste związków komunalnych w r. 1936/37.*

Wszystkie wydatki	zł. 2.148.651
w tem: wydatki gmin wiejskich zwyczajne	„ 609.271
„ „ „ nadzwyczajne	„ 282.835
„ „ „ miejskich zwyczajne	„ 199.450
„ „ „ nadzwyczajne	„ 109.604
„ pow. zw. sam. zwyczajne	„ 575.147
„ „ „ nadzwyczajne	„ 372.344

STAROSTA.

Administracją powiatu kierował w okresie sprawozdawczym Starosta Powiatowy Włodzimierz Kałuba, zastępstwo Przewodniczącego WP. sprawował Wicestarosta Dr. Adam Pokiński.

RADA POWIATOWA.

W skład Rady Powiatowej wchodzi 44 członków, a mianowicie:

- 1) Rękawek Stanisław, rolnik z gm. Górzno,
- 2) Talarek Piotr, rolnik z gm. Górzno,

- 3) Michalak Piotr, rolnik z gm. Górzno,
- 4) Rabek Witold, rolnik z gm. Kłoczew,
- 5) Lech Antoni, rolnik z gm. Kłoczew,
- 6) Górski Wiktor, rolnik z gm. Łaskarzew — wieś,
- 7) Paziewski Filip, rolnik z gm. Łaskarzew — wieś,
- 8) Wichowicz Władysław, krawiec z gm. Łaskarzew — osada,
- 9) Józwicki Bronisław, rzeźnik z gm. Łaskarzew — osada,
- 10) Gazda Jakób, rolnik z gm. Maciejowice,
- 11) Kurach Piotr, rolnik z gm. Maciejowice,
- 12) Bąk Piotr, rolnik z gm. Miastków,
- 13) Czarnecki Edward, rolnik z gm. Miastków,
- 14) Milarski Józef, emer. sędzia z gm. Osieck,
- 15) Papis Władysław, rolnik z gm. Osieck,
- 16) Frelek Franciszek, nauczyciel z gm. Parysów,
- 17) Bachański Bronisław, nauczyciel z gm. Parysów,
- 18) Pyza Jan, rolnik z gm. Podlęż,
- 19) Pyl Franciszek, rolnik z gm. Podlęż,
- 20) Karasiński Walerian, notariusz z gm. Ryki,
- 21) Skorupka Tadeusz, rolnik z gm. Ryki,
- 22) Jezierska Zofia, rolnik z gm. Sobienie Jeziory,
- 23) Gajownik Andrzej, rolnik z gm. Sobienie Jeziory,
- 24) Jakubaszek Jan, rolnik z gm. Sobolew,
- 25) Prokocki Jan, rolnik z gm. Stężycza,
- 26) Pawlik Józef, rolnik z gm. Stężycza,
- 27) Grudniak Bolesław, rolnik z gm. Trojanów,
- 28) Kozuń Kazimierz, rolnik z gm. Trojanów,
- 29) Barszczak Stanisław, rolnik z gm. Ułęż,
- 30) Czarnota Józef, nauczyciel z gm. Ułęż,
- 31) Eggert Jerzy, rolnik z gm. Warszawice,
- 32) Jobda Władysław, przemysłowiec z gm. Warszawice,
- 33) Łaski Stanisław, rolnik z gm. Wilga,
- 34) Gontarz Jan, rolnik z gm. Wilga,
- 35) Grodzki Aureliusz, właśc. młyna z gm. Wola Rębkowska,
- 36) Zieliński Jan, rolnik z gm. Wola Rębkowska,
- 37) Pleskot Antoni, rolnik z gm. Żelechów,
- 38) Janaszek Aleksander, rolnik z gm. Żelechów,
- 39) Paśniczek Franciszek, burmistrz z m. Garwolina,
- 40) Pinakiewicz Antoni, notariusz z m. Garwolina,
- 41) Migdał Jan, nauczyciel z m. Garwolina,
- 42) Pudło Ludwik, burmistrz z m. Żelechowa,
- 43) Biernacki Bolesław, biuralista z m. Żelechowa.

W okresie sprawozdawczym Paprocki Michał przeniósł się do Lublina i tym samym utracił mandat członka Rady Powiatowej. Uzupełniających wyborów jeszcze nie dokonano.

W czasie sprawozdawczym odbyły się 2 posiedzenia Rady Powiatowej, na których załatwiono 17 spraw.

Spśród ważniejszych wyszczególnić należy:

- a) Zaciągnięcie pożyczki długoterminowej w kwocie zł. 40.000 z Drogowego Funduszu Pożyczkowego na utworzenie kapitału obrotowego,
- b) Uchwalenie regulaminu Pow. Komisji Opieki Społ.
- c) Zaciągnięcie pożyczki długoterminowej z Komunalnego Funduszu Pożyczkowo-Zapomogowego w kwocie zł. 20.000, dla gmin wiejskich: Osiecki Parysów na budowę szkół powszechnych.
- d) Uchwalenie budżetu na rok 1937/38.

WYDZIAŁ POWIATOWY.

Do Wydziału Powiatowego należy 6 członków, a mianowicie:

- 1) Barszczak Stanisław, rolnik z gm. Ułęż,
- 2) Gajownik Andrzej, rolnik z gm. Sobienie Jeziory,
- 3) Jakubaszek Jan, rolnik z gm. Sobolew,
- 4) Michalak Piotr, rolnik z gm. Górzno,
- 5) Pinakiewicz Antoni, notariusz z m. Garwolina,
- 6) Rabek Witold, rolnik z gm. Kłoczew.

Posiedzeń Wydziału Powiatowego odbyło się 13, na których powzięto 243 uchwał.

A. Biuro Wydziału Powiatowego.

- 1) Pietrzak Marian, sekretarz Wydziału Powiatowego,
- 2) Komendecki Tadeusz, inspektor samorządu gminnego,
- 3) Michalik Paweł, referent do spraw gminnych,
- 4) Kaczyński Teodor, referent kulturalno-oświatowy,
- 5) Rafałowska Ludwika, bibliotekarka,
- 6) Salski Stanisław, agronom powiatowy,
- 7) Kabulski Leonard, technik melioracyjny,
- 8) Filipowska Władysława, maszynistka.

B. Oddział Rachunkowy.

- 1) Gwardyś Walenty, p. o. kierownika rachuby,
- 2) Rękawek Edward, referent podatkowy,
- 3) Siudalski Stefan, kasjer,
- 4) Birkenfeld Alfons, księgowy.

C. Powiatowy Zarząd Drogowy.

- 1) Inż. Wejtko Antoni, p. o. kierownika pow. zarz. drog.
- 2) Filippoto Władysław, technik-sekretarz,
- 3) Miernik Leon, technik,
- 4) Zielski Tadeusz, technik,
- 5) Sierpiński Bogusław, księgowy,
- 6) Medyński Edward, magazynier.

Skład członków komisji drogowej.

Kałuba Włodzimierz, Starosta, Przewodniczący oraz pp. Bachański Bronisław, Czarnecki Edward, Górski Wiktor, Janaszek Aleksander, Kurach Piotr, Łaski Stanisław i Rękawek Stanisław.

Skład członków komisji rolnej.

Kałuba Włodzimierz, Starosta, Przewodniczący oraz pp. Grudniak Bolesław, Jęczmyk Ludwik, Łaski Stanisław, Pac Stanisław, Pyza Jan i Zieliński Jan tudzież Radcowie Lubelskiej Izby Rolniczej, Delegat Urzędu Wojewódzkiego, Delegat Lubelskiej Izby Rolniczej, Komisarz Ziemski, Powiatowy Lekarz Weterynarii, Kierownik Stacji Doświadczalnej w Sobieszynie, Delegat Okręgowego Towarzystwa Org. i Kółek Rolniczych, Nadleśniczy Lasów Państwowych i Kierownicy Szkół Rolniczych.

Skład członków komisji opieki społecznej i zdrowia.

Kałuba Włodzimierz, Starosta, Przewodniczący oraz pp. Bąk Piotr, Bąk Paweł, Gajda Józef, Karasiński Walerian, Papis Władysław, Paśniczek Franciszek i Talarek Piotr.

Poza tym w skład Komisji Opieki Społecznej i Zdrowia wchodzi: 3-ch opiekunów społecznych, i 2-ch przedstawicieli instytucyj społeczno-opiekuńczych oraz lekarz powiatowy i dyrektorzy szpitali.

Skład członków komisji oświaty pozaszkolnej.

Kałuba Włodzimierz, Starosta, Przewodniczący, Swigost Franciszek, Inspektor Szkolny, Zastępca Przewodniczącego oraz pp. Czarnota Józef, Gajda Józef, Kalbarczyk Jan, Kwas Stanisław, Pudło Ludwik, Sasimowski Aleksander, Skorupko Tadeusz i delegaci: Związku Nauczycielstwa Polskiego, Rady Szkolnej Powiatowej oraz Organizacji Młodzieży i Starszych czynnych w pracach oświatowych na terenie powiatu.

Skład członków komisji szkół rolniczych.

Kałuba Włodzimierz, Starosta, Przewodniczący oraz pp. Hrycko Andrzej, Filipek Andrzej, Rabek Witold, Sierajowa Kazimiera i Zaręba Ludwik, tudzież delegat Kuratorium Okręgu Szkolnego Lubelskiego, delegat Lubelskiej Izby Rolniczej, Inspektor Szkolny i Kierownicy Szkół Rolniczych.

Powiatowa komisja rewizyjna.

Hrycko Andrzej, nauczyciel m. Garwolina, Przewodniczący oraz pp. Milarski Józef, emeryt. sędzia z gm. Osieck, Frelek Franciszek, nauczyciel z gm. Parysów, Kozuń Kazimierz, rolnik z gm. Trojanów i Pyza Jan, rolnik z gm. Podlęż.

II. Majątek Powiatowego Związku Samorządowego

A. Majątek nieruchomy.

Majątek nieruchomy Garwolińskiego Powiatowego Związku Samorządowego stanowią:

a) dom drewniany na przedm. Garwolina — Aleksandrówce wartości	zł. 12.650.—
b) dom murowany w Garwolinie — Gimnazjum wartości	„ 180.000.—
c) plac pod dom w Aleksandrówce wartości	„ 3.000.—
d) plac pod gimnazjum wartości	„ 20.000.—
e) plac w Rykach wartości	„ 500.—
f) działka gruntu w Miętym 14 ha 6112 m ² wartości	„ 12.500.—
g) działka łąki „Gaj“ o powierzchni 4 ha 4225 m ² wartości	„ 10.000.—
h) działka gruntu „Zakościele“ o powierzchni 2.533 m ² wartości	„ 3.000.—

Razem	zł. 241.650.—

B. Akcje.

1) Akcje Polskiego Banku Komunalnego na sumę zł. 11.100.—	
2) Inne lokaty	„ 8.075.—

Razem	zł. 19.175.—

C. *Udziały.*

1) Gospodarcze Zrzeszenia Samorządu Terytorialnego na sumę	zł. 2.000.—
2) Spółdzielcze Stowarzyszenie Spożywców w Garwolinie na sumę	„ 25.—
3) Spółdzielnia Mleczarska w Miętnej na sumę	„ 50.—
4) Spółdzielnia Rolniczo - Handlowa „Rolnik“ w Garwolinie na sumę	„ 126.28

Razem	zł. 2.201.28

D. *Pożyczki.*

Pożyczki na ogólną sumę zł. 160.553.99.

E. *Ruchomości i materiały.*

Na majątek ruchomy składają się ruchomości biurowe Wydziału Powiatowego oraz urządzenia i sprzęty dwóch szpitali, trzech ośrodków zdrowia, gimnazjum, dwóch szkół rolniczych, dwóch przychodni weterynaryjnych i przytułku dla starców, oraz inwentarz żywy zakładów i szkół.

Ogólna wartość inwentarza ruchomego wynosi zł. 138.057.55.

Ogólna wartość materiałów p/g remanentu na dzień 1.IV.1937 r. zł. 71.444.99.

Do wyjazdów w sprawach służbowych Wydział Powiatowy posiada samochód.

III.

**WYKONANIE BUDŻETU
ADMINISTRACYJNEGO
W ROKU 1936/37**

Budżet administracyjny wykonano

Dział	NAZWA DZIAŁU	Prelimino- wano	Wydano	Stosunek % do wydatków zwyčajnych
Wydatki zwyčajne		449.853.—	575.147.26	
I.	Administracja ogólna:			
a)	wydatki osobowe	33.222.—	34.260.61	
b)	„ rzeczowe	34.799.—	32.724.88	
II.	Majątek komunalny	780.—	258.41	
III.	Przedsiębiorstwa komu- nalne	—	—	
IV.	Spłata długów	61.623.—	45.433.87	
V.	Drogi i place publiczne	114.591.—	249.852.30	
VI.	Oświata	63.486.—	62.963.43	
VII.	Kultura i sztuka	7.250.—	6.574.55	
VIII.	Zdrowie publiczne	26.510.—	38.476.34	
IX.	Opieka społeczna	13.830.—	16.212.46	
X.	Popieranie rolnictwa	76.066.—	69.424.76	
XI.	Popieranie przemysłu i handlu	—	—	
XII.	Bezpieczeństwo publ.	5.550.—	9.667.15	
XIII.	Różne	12.146.—	9.298.50	
Wydatki nadzwycz.		61.396.—	372.344.38	
V.	Drogi i place publiczne	46.761.—	89.443.43	
VI.	Oświata	—	22.087.55	
VIII.	Zdrowie publiczne	2.675.—	2.600.—	
IX.	Opieka społeczna	1.595.—	1.595.—	
X.	Popieranie rolnictwa	2.600.—	13.045.87	
XIV	Pokrycie niedoboru budżetowego	7.765.—	243.572.53	
OGÓŁEM		511.249.—	947.491.64	
Wydatkowano		Zł.	947.491.64	
Otrzymano dochodów		„	896.859.03	
Niedobór budżetowy		Zł.	50.632.61	

Uwaga.

Sprawozdanie rachunkowe z wykonania budżetu za rok 1936/37 wobec szeregu księgowości, przeprowadzonych na skutek orzeczeń C. K. O. O. i W. K. O. O., jako też w związku z uporządkowaniem rachunków figurujących na sumach pozabudżetowych z lat ubiegłych nie odzwierciedla dostatecznie jasno wyników gospodarki budżetowej z roku 1936/37. Rok ten zamknięto faktyczną nadwyżką budżetową w kwocie zł. 1.677 gr. 36.

w r. 1936/37 podług działów:

Dział	NAZWA DZIAŁU	Prelimino- wano	Wpłynęło	Stosunek % wydatków zwyčajnych
Dochody zwyčajne		511.249.—	638.721.50	
I.	Majątek komunalny	1.500.—	4.165.05	
II.	Przedsiębiorstwa ko- munalne	—	—	
III.	Subwencje i dotacje	4.200.—	8.996.—	
IV.	Zwroty	18.876.—	133.617.—	
V.	Opłaty administracyjne	1.000.—	3.705.15	
VI.	Opłaty za korzystanie z urządzeń i zakładów dobra publicznego	75.800.—	65.067.60	
VII.	Dopłaty	23.000.—	21.137.55	
VIII.	Udziały w podatkach państwowych	42.635.—	41.128.55	
IX.	Dodatki do podatków państwowych	132.936.—	129.455.53	
X.	Podatki samoistne	202.000.—	221.541.38	
XI.	Różne	9.302.—	9.907.34	
Dochody nadzwycz.		—	258.137.53	
IV.	Pożyczki na budowę szkół	—	20.000.—	
	Pożyczki konwersyjne	—	238.137.—	
OGÓŁEM		511.249.—	896.859.03	

Nadwyżka ta skonsumowana została niedoborem rachunkowym w kwocie zł. 52.309 gr. 97, wobec czego ostateczny wynik wykonania budżetu za rok 1936/37 przyniósł zł. 50.632 gr. 61 niedoboru, który z kolei zlikwidowany został przez rachunkowe nadwyżki budżetowe, wynikłe z księgowości oddłużeniowych, dając w rezultacie zł. 41.946 gr. 12 ogólnej nadwyżki budżetowej, uwidocznionej w zamknięciu sum pozabudżetowych na dzień 31 marca 1937 r.

IV. Zamknięcie sum pozabudżetowych

Zamknięcie sum pozabudżetowych

Stan czynny

L. p.	NAZWA RACHUNKU	Salda czynne	
		na 1/IV 1936 r.	w dniu 31/III.37 r.
1.	Kasa	4.726.24	16.280.72
2.	Instytucje finansowe	29.378.90	22.147.55
3.	Weksle obce	96.75	80.—
4.	Zaliczki zwrotne (na pobory)	4.411.46	6.607.39
5.	Dłużnicy różni	107.300.34	90.057.95
6.	Różni za wydane kaucje i depozyty	—	1.000.—
7.	Zaliczki budżetowe	5.047.30	24.800.30
8.	Sumy przechodnie	169.568.66	—
9.	Różni za fundusze specjalne	—	5.120.—
10.	Niedobór budżetowy z lat poprzednich	172.111.82	—
	Razem	492.641.47	166.093.91
	Należności względne		
1.	Różni za gwarancje udzielone	50.000.—	74.262.35
	Ogółem	542.641.47	240.356.26

i inwentarz stanu majątkowego

wych w dniu 31 marca 1937 r.

Stan bierny

L. p.	NAZWA RACHUNKU	Salda bierne	
		na 1/IV 1936 r.	w dniu 31/III.37 r.
1.	Sumy przechodnie	136.856.85	22.213.03
2.	Deponenci	—	1.028.77
3.	Weksle własne	42.100.—	13.168.84
4.	Pożyczki krótkoterminowe	101.311.70	—
5.	Instytucje finansowe (r-ki otw. kredyt.)	929.87	1.973.12
6.	Wierzyciele różni	192.978.94	78.713.16
7.	Depozyty i kaucje walorowe	—	—
8.	Fundusze specjalne	—	7.050.87
9.	Weksle obce	250.—	—
10.	Nadwyżka budżetowa	18.214.11	41.946.12
	Razem	492.641.47	166.093.91
	Zobowiązania względne		
1.	Gwarancje udzielone	50.000.—	74.262.35
	Ogółem	542.641.47	240.356.26

INWENTARZ STANU

przedstawia

Stan czynny

I. Nieruchomości	Zł.	241.650.—
II. Ruchomości	"	138.057.53
III. Materiały i zapasy	"	71.444.99
IV. Lokaty	"	181.930.27
V. Sumy w kasach innych Zw. Sam.	"	47.745.21
VI. Instytucje finans.	"	21.924.88
VII. Kasa	"	16.280.72
VIII. Inne aktywa	"	80.143.10
IX. Przewyżka stanu biernego nad sta- nem czynnym	"	201.939.19
Razem Zł.		1.001.115.89
I. Różni za gwaran- cje udzielone	Zł.	74.262.55
Ogółem Zł.		1.075.378.24

W roku 1936/37 Związek Powiatowy poddał się, jak już wspomniano oddłużeniu przed Centralną Komisją Oszczędnościowo-Oddłużeniową dla Samorządu, w wyniku czego uporządkowano zadłużenie Związku Powiatowego, a mianowicie:

Spisano zadłużeń krótkoterminowych na ogólną kwotę Zł. 351.055.63. Z powyższej kwoty utworzono zadłużenie długoterminowe w kwocie Zł. 238.137,53, resztę umorzono.

Jak widać z zamknięcia sum pozabudżetowych, zadłużenie krótkoterminowe, które wynosiło w dniu 1.IV.1936 r. Zł. 474.427.36 w dniu 31.III.1937 r. stanowiło tylko kwotę zł. 124.147.79.

Aczkolwiek zadłużenie długoterminowe znacznie się zwiększyło, to jednak obsługa długów długoterminowych w r. 1941/42, w roku największego obciążenia budżetu Związku Powiatowego na obsługę długów, wynosić będzie Zł. 63.779.92, co stanowi zaledwie 12% wydatków zwyczajnych rocznego budżetu administracyjnego.

MAJĄTKOWEGO

się następująco:

Stan bierny

I. Długi długoterminowe	Zł.	876.968.10
II. Weksle własne	"	13.168.84
III. Sumy przech.	"	22.213.03
IV. Fundusze specj.	"	7.050.87
V. Inne pasywa	"	80.686.28
VI. Deponenci	"	1.028.77
Razem Zł.		1.001.115.89
I. Gwarancje udzielone	Zł.	74.262.55
Ogółem Zł.		1.075.378.24

W związku z dokonaniem oddłużenia gmin wiejskich i miejskich powiatu spisano na r-k niedoborów budżetowych należności od gmin, figurujące na sumach pozabudżetowych w kwocie zł. 90.762.97.—

V. Nadzór nad Samorządem Gminnym

Nadzór nad działalnością gospodarczą i administracją 2-ch niewydzielonych miast i 19 gmin wiejskich w okresie budżetowym 1936/37 sprawował Wydział Powiatowy przy pomocy inspektora samorządu gminnego i jego pomocnika.

Praca inspektoratu samorządowego, który również obejmuje referat samorządowy Starostwa Powiatowego, nie ograniczała się tylko do roli instrukcyjno-kontrolującej w terenie, lecz obejmowała również załatwianie spraw biurowych, a mianowicie korespondencji z Zarządami Gminnymi z działu administracji własnej i poruczonej, opracowywanie statystyk, różnego rodzaju sprawozdań okresowych, oraz załatwianie interesantów, osób iście zgłaszających się w różnych sprawach do biura Wydziału Powiatowego.

Jeżeli chodzi o podział administracyjny na gminy miejskie, gminy wiejskie i gromady, to w omawianym okresie sprawozdawczym żadne zmiany terytorialne nie były dokonywane, a zatem powiat składa się nadal z 2-ch miast niewydzielonych, jednej gminy jednostkowej z uprawnieniami finansowymi gmin miejskich (gm. Łaskarzew-osada) i 18 gmin wiejskich, zbiorowych, podzielonych na 265 gromad wiejskich, na czele których stoi tyluż sołtysów i podsołtysów.

Na ogólną ilość 265 gromad wiejskich, rady gromadzkie istnieją w 251 gromadach, zaś w pozostałych gromadach, t. j. w 14 istnieją zebrania gromadzkie.

Zaznaczyć należy, że w okresie sprawozdawczym nadal aktualną była sprawa zmiany granic w kilku gminach oraz ew. znie-

sienia gminy Warszawice. Sprawa ta jednak nie została jeszcze ostatecznie zdecydowana przez miarodajne czynniki.

Na terenie gromad na przełomie 1936/37 r. były przeprowadzone wybory sołtysów i podsołtysów z powodu upływu trzyletniej kadencji. Akcja ta obejmowała wszystkie gromady i w wyniku jej przeprowadzenia, powołano z wyboru 262 sołtysów i 265 podsołtysów, w tym około 60% sołtysów i podsołtysów dotychczasowych. W trzech gromadach zamianowano tymczasowych sołtysów. Z ogólnej ilości 6 protestów na przeprowadzone wybory sołtysów i podsołtysów, uwzględniono 5 protestów i zarządzono w odnośnych gromadach ponowne wybory.

Ze stanowiska Wójtów gmin wiejskich w okresie sprawozdawczym ustąpiło na własne żądania 3, t. j. wójci gmin Podlęż, Wilga i Warszawice. Na skutek dochodzenia dyscyplinarnego w urzędowaniu jest zawieszony 1 wójt (gm. Sobolew).

Spośród personelu pracowniczego Zarządów Gminnych nieznaczne przesunięcia w drodze zamiany miejsca służbowego nastąpiły na stanowiskach pomocników sekretarzy gminnych. W jednej gminie (Sobolew) nastąpiła zmiana sekretarza. Zwolniono ze służby za nadużycia rachmistrza w magistracie m. Żelechowa.

W okresie sprawozdawczym, wzorem lat ubiegłych położony był nacisk na konieczność dokształcania pracowników gminnych. W omawianym okresie ukończyło kursy samorządowe dla sekretarzy i pracowników gminnych bądź to przy Wolnej Wszechnicy Polskiej bądź też przy Instytucie Komunalnym w Warszawie 6-ciu pracowników, w tym 2 sekretarzy gminnych i 4 pomocników sekretarzy. Do chwili obecnej kursy samorządowe w Warszawie ukończyło 12 sekretarzy i 13 pomocników i praktykantów biurowych. Pracownikom, udającym się na kursy, są udzielane ze specjalnego Funduszu na Dokształcanie, istniejącego przy Wydziale Powiatowym, zaliczki zwrotne w wysokości opłaty czesnego. Fundusz na dokształcanie tworzy się z niewielkich subwencji z budżetów gminnych (od zł. 25 do Zł. 50) i z budżetu Pow. Związku Samorządowego. Zwrot udzielonych zaliczek następuje w drobnych ratach miesięcznych po ukończeniu kursu.

Poza dokształcaniem pracowników gminnych Wydział Powiatowy zorganizował w Ośrodku Kultury Wiejskiej w Sobie-

szynie w m-cu lutym i marcu 1937 r. 2 kursy samorządowe dla Wójtów, członków rad gminnych i komisji rewizyjnych z powiatów: garwolińskiego, łukowskiego i puławskiego. Program ośmiodniowy każdego kursu został oparty na przepracowaniu budżetu jednej gminy, poczynwszy od jego ułożenia, przez wykonanie do kontroli. W związku z budżetowaniem został omówiony związłe ustroj, zakres uprawnień i obowiązków samorządu gminnego.

Obok przepracowania ustroju i gospodarki gminnej, prowadzono codziennie 2 — 3 godzinne „rozmowy“ czy gawędy wieczorne na tematy poszczególnych działów tej gospodarki pod kierunkiem referentów fachowych z terenu powiatu garwolińskiego i łukowskiego, a więc inspektora samorządu gminnego, agronoma powiatowego, referenta opieki społecznej i oświaty pozaszkolnej, lekarza weterynarii, lekarza powiatowego i kierownika zarządu drogowego.

Jako podstawa do dalszego samokształcenia zostały dostarczone wszystkim uczestnikom następujące wydawnictwa: „Wskazówki dla gminnych komisji rewizyjnych“ — Pawlaka „Szarwark. Wskazówki dla organów gminnych i gromadzkich“ — Staska oraz ogólny podręcznik gospodarki w gminie i gromadzie p.t. „Przewodnik Gromadzki na rok 1937“.

Główną część programu omawianego kursu gminnego łącznie z ustrojem wykładał Wicedyrektor Związku Powiatów Józef Bar, zaś budżetowanie, rachunkowość i kontrolę Inspektor Związku Stanisław Firkowski.

Udział w kursie wzięło 33 przedstawicieli zarządów gmin powiatu garwolińskiego, w tym 9 wójtów, 32 przedstawicieli pow. łukowskiego, w tym 9 wójtów i 16 przedstawicieli pow. puławskiego, w tym 12 wójtów.

W okresie sprawozdawczym poddane zostały akcji oddłużeniowej wszystkie gminy wiejskie i m. Garwolin. Akcja oddłużeniowa przeprowadzona w postępowaniu przed Komisjami Oszczędnościowo-Oddłużeniowymi dla Samorządów — Centralną i Wojewódzką oraz przed Wydziałem Powiatowym z mocy Dekretu Prezydenta Rz. P. z dn. 3.XI.1936 r. i okólnika Przewodniczącego Centr. Kom. Oszczędn. - Oddłuż. z dn. 23.XII.1936 za Nr. 1174 w rezultacie przyniosła 19-tu gminom wiejskim umorzenie sumy Zł. 269.050.94 na ogólną sumę za-

dłużenia Zł. 817.386.79., zaś m. Garwolinowi umorzenie Zł. 121.822.32 na ogólną sumę zobowiązań Zł. 383.650.—.

Splata zobowiązań nieumorzonych została rozłożona na dogodne raty i terminy.

Na podstawie sprawozdań z wykonania budżetów administracyjnych stwierdzić należy również i w okresie 1936/37 r. znaczny postęp w dziedzinie inwestycji. Z ogólnej sumy wykonania budżetów w 2-ch miastach Zł. 309.054.06 na inwestycje drogowe, szkolne i inne wydatkowano Zł. 79.714.73.

W 19-tu gminach wiejskich ogółem wydatkowano na wykonanie budżetów Zł. 857.032.82, z tej kwoty wydatkowano na inwestycje (przeważnie na akcję budowy szkół) Zł. 44.173.37, nie licząc świadczeń w naturze. Na częściową spłatę długów długoterminowych i niedoborów budżetowych z lat ubiegłych, przy uwzględnieniu konwersji zobowiązań krótkoterminowych — na zadłużenie długoterminowe, w gminach wiejskich wydatkowano Zł. 172.786.38, zaś w 2-ch miastach Zł. 34.354.18.

Łączna kwota wykonania wydatków budżetowych wraz z inwestycjami i spłatą długów i niedoborów, — w miastach i gminach wiejskich stanowi Zł. 1.166.087,28. Rok sprawozdawczy został zamknięty przez m. Garwolin i 6 gmin wiejskich deficytem w łącznej sumie Zł. 49.569.34, zaś przez m. Żelechów i 13 gmin wiejskich nadwyżką w łącznej kwocie Zł. 27.341.84.

Końcowo wspomnieć również należy, że na terenie powiatu istnieje 14 Gminnych Kas Pożyczkowo-Oszczędnościowych, które w okresie 1936/37 r. naogół pracowały słabo.

W zakresie inspekcji powiatowej inspektorat samorządowy w roku sprawozdawczym 1936/37 r. przeprowadził w 8 gminach generalne rewizje, zaś w 11 gminach rewizje dorywcze, poza tym w związku z akcją oddłużeniową zbadał i ustalił na miejscu stan i charakter zadłużenia poszczególnych gmin i opracował plany obsługi długów na najbliższe 6 okresów budżetowych. Na powyższe czynności w terenie oraz na różnego charakteru dochodzenia i udział w posiedzeniach ciał kolegialnych zużyto ogółem 107 dni czasu.

VI. Budowa i konserwacja dróg

1) Uwagi ogólne.

Warunki komunikacyjne powiatu rozwijały się w zależności od jego położenia wzdłuż traktu i kolei na Lwów na prawym brzegu Wisły w bezpośrednim sąsiedztwie Warszawy, odległej o 45 klm. od północnej granicy powiatu. Wpływ stolicy uwydatniał się we wzmożonym ruchu, sięgającym na niektórych odcinkach 1.025 t. na dobę (pomiar z roku 1934).

Kształt powiatu przypominający wydłużony równoległo-bok, którego oś podłużną stanowi wspomniany trakt lwowski, wskazywał naturalny układ głównych arterii komunikacyjnych, a więc dwie boczne równoległe do osi i szereg poprzecznych, łączących poprzednie. Tego rodzaju koncepcja została przyjęta w r. 1934 przy ustalaniu projektowanej sieci dróg. Program rozbudowy dróg został wówczas po raz pierwszy zatwierdzony przez Ministerstwo Komunikacji. W roku 1937 sieć została uzupełniona, podzielona na dwie kategorie pod względem wagi i kolejności budowy i ponownie zatwierdzona. Równinny teren, lekkie grunty i dość znaczna ilość kamienia narzutowego ułatwiają budowę i utrzymanie dróg bitych. Wyjątek stanowią głównie: południowa część powiatu — bardziej falista i gliniasta, oraz powiśle — żyzne i w zupełności pozbawione materiałów kamiennych. Roczne zapotrzebowanie na nie dla celów własnych sięga blisko 30.000 ton, nie licząc rozpoczętego w roku 1935 wyrobu kostki z kamienia polnego i wywozu tego materiału przez prywatnych przedsiębiorców.

Ilość dróg bitych na terenie powiatu wynosiła ogółem na 31 marca:

w roku 1954 — 329 klm.

w roku 1937 — 381 klm.

na 100 klm² przypada 19 klm. dróg bitych (przeciętna dla Polski jest 15,3 klm.).

Dokładny podział dróg według kategorii i nawierzchni obrazuje poniższa tablica:

L. p.	Nazwa drogi	Długość w km.			Typ powierz. dł. w km.		
		naw.tw.	grunt.	Razem	szosa	bruk	ul. naw.
1.	państwowe	71	—	71	68,8	—	2,2
2.	wojewódzkie	88,7	47,8	136,5	59,3	29,3	—
3.	powiatowe	72,9	41,7	114,6	38,5	34,4	—
4.	gminne	148,8	1490,5	1639,3	98,2	50,7	—
Ogółem		381,4	1580,0	1961,4	264,8	114,4	2,2

2) Organizacja Powiatowego Zarządu Drogowego.

Skład personalny Powiatowego Zarządu Drogowego podany został w części ogólnej. Biuro P. Z. Dr. podzielone jest na działy: konserwacji dróg, budowy dróg i rachunkowo-magazynowy. Ponadto pod ogólnym kierownictwem organizacyjnym Kierownika P. Z. D. pozostają działy budowlany i wodny.

Służba liniowa podzielona jest na 4 sekcje na czele z drogomistrzami. Każdy drogomistrz ma około 85 klm. dróg bitych, opiekę techniczną nad 4 — 5 gminami i paroma Spółkami drogowymi. Dróżników powiat posiada 59: — na drogach państwowych 14, wojewódzkich i powiatowych — 29, i gminnych — 16.

Poza tym na etacie P. Z. D. pozostaje ogrodnik i kierowca wału.

W sezonie budowlanym P. Z. D. zatrudnia dodatkowo od 1 do 2 inżynierów, 3 — 4 techników, około 40 dozorców drogowych, których systematyczne szkolenie odbywa się co roku na specjalnych kursach, wreszcie sezonowych mechaników do wałów.

P. Z. D. posiada następujące ważniejsze maszyny i narzędzia drogowe:

walów mechanicznych 2, konnych 3, wóz rekwizycyjny 1, beczkowozów 2, kafarów 4, i szufli konnych 5. Są one rozmieszczone w 2 garażach i 4 magazynach.

3). Organizacja pracy w terenie.

Na podstawie doświadczeń z ostatnich 3-ch lat przy końcu roku sprawozdawczego wydana została przez Wydział Powiatowy specjalna instrukcja, regulująca współpracę zarządów gmin i spółek drogowych z P. Z. D. oraz zawierająca wykazy i terminarze czynności przy ustanawianiu i wykonywaniu świadczeń w naturze i odbiorze robót, normy dniówkowe robót, instrukcje dla dozorców, i t. p.

Instrukcja powyższa stanowi dalszy etap organizacyjny w prowadzeniu robót przy pomocy świadczeń w naturze, które na terenie powiatu były już oddawna stosowane.

Jako główne zasady przyjęto ścisły kontakt pomiędzy personelem technicznym Zarządu Drogowego, w szczególności technikami rejonowymi i drogomistrzami, a Urzędami Gminnymi, następnie zaś pierwszeństwo robót konserwacyjnych przed budową dróg.

Na cele konserwacyjne przyjęto konieczność dostarczenia świadczeń w naturze i kredytów gotówkowych przeciętnie około 500 zł. na jeden kilometr nawierzchni twardej, obok kosztów utrzymania stałych drożników. Wyjątkowo na konserwację większych mostów drewnianych przewiduje się dodatkowe sub-sydia. Stały drożnik, zarówno na drogach gminnych, jak i powiatowych, obsługuje przeciętnie około 6 klm. Drożnicy gminni, jak i dozorczy przy budowie dróg w gminach i Spółkach Drogowych zatwierdzani są przez Powiatowy Zarząd Drogowy.

Budowa dróg jest prowadzona przez Zarządy Gminne, względnie Spółki Drogowe wyłącznie na podstawie projektów i programów budowy, uchwalonych przez Rady Gminne względnie walne zebrania Spółek Drogowych i zatwierdzanych przez Wydział Powiatowy w ramach zasadniczego planu rozbudowy dróg na terenie powiatu i niezależnie od tego, czy droga zaliczona jest do dróg wojewódzkich, powiatowych czy gminnych.

Całą gospodarkę budowy i całą rachunkowość robót (w gotowiznie, materiałach i narzędziach) prowadzi Zarząd Gminy

względnie Spółki Drogowej. Subsydia na budowę dróg i mosty ponad 4 mtr. długości, przydziela Wydział Powiatowy w zależności od kategorii, do jakiej została zaliczona dana droga w programie rozbudowy dróg, wysokości świadczeń w naturze dostarczanych przez gminę względnie Spółkę i, jak wspomniano, stopnia zaspokojenia przez gminę potrzeb konserwacyjnych i nagromadzenia odpowiedniej ilości materiałów kamiennych. Przyjęto przeciętnie, że na 1 klm. budowy drogi wraz z przepustami do 4 mtr należy zabezpieczyć świadczeń w naturze i materiałów kamiennych (również w świadczeniach) na około 20.000 złotych.

Subsydia Wydziału Powiatowego przydzielone są w wysokości:

dla dróg I kategorii — 3.000.— zł.

„ „ II „ „ — 2.000.— „

na zabrukowanie osiedli — 1.000.— „

na jeden kilometr drogi. W podobnym stosunku Wydz. Pow. przystępuje z udziałami do Spółek Drog.

Wymiar i wykonanie świadczeń reguluje szereg przepisów szczegółowych, co pozwala na stosunkowo sprawne, terminowe i wydajne wykorzystanie wielkiego zasobu siły i energii, jaka w tej dziedzinie jest do dyspozycji.

Zryczałtowanie zasiłków na budowę przyczyniło się wydatnie do współzawodnictwa między gminami i ułatwiło ogromnie gospodarkę rachunkową Wydziału Powiatowego.

Zarazem przygotowanie i przeszkolenie odpowiednich kadrów dozorców, zatrudnionych przy budowie dróg (około 40) przyczyniło się wydatnie do usprawnienia robót budowlanych.

Wykorzystanie świadczeń w naturze obrazuje poniższa tabela.

L. p.	N a z w a	Wymierzono w zł.		Uzyskano w zł.	
		1935/36	1936/37	1935/36	1936/37
1.	Powiatowe	—	173.907	—	134.656
2.	Gminne	436.080	492.771	348.000	394.216
3.	Spółek Drog.	65.000	111.000	65.000	72.000
	Razem	501.080	777.678	413.000	600.872

4. Roboty wykonane na drogach.

Roboty wykonane na drogach oraz środki, którymi dysponował na swe cele Powiatowy Zarząd Drogowy obrazują poniżej dwie tablice. Specjalnie podkreślić trzeba, iż rok rocznie przybywa powiatowi 15 — 16 klm. nowych dróg bitych, a konserwacja istniejących, dokonywana z dużym nakładem pracy, nie pozostawia wiele do życzenia.

Koszt budowy jednego kilometra wynosi przeciętnie 20 — 25.000 zł., w czym około 20% gotówką, a 80% w świadczeniach w naturze.

Środki, którymi dysponował P. Z. D. są bardzo nie jednolite, wymagały kilku specjalnych rachunkowości i odrębnych sposobów administrowania. Mimo to koszty administracyjne stanowią w całokształcie tych środków 9,7%. Dużą część pracy personelu drogowego pochłaniają liczne i skomplikowane sprawozdania.

a) OGÓLNE SUMY ŚRODKÓW NA CELE DROGOWE

w zaokrągleniu do 1.000.— zł.)

L. p.	Wyszczególnienie	R o k		
		1934/35 zł.	1935/36 zł.	1936/37 zł.
1.	Budżet samorządu powiat.	163.000	213.000	228.000
2.	Kredyty państwowe	222.000	213.000	118.000
3.	Kredyty specjalne	—	—	4.600
4.	Drzewo z lasów państw.	—	47.000	14.000
5.	Pomoc żywnościowa	—	16.000	—
6.	Świadczenia w naturze za zaległe podatki	143.000	54.000	20.000
7.	Świadczenia w naturze	300.000	413.000	601.000
8.	Różne	—	500	2.000
	Razem	828.000	956.500	987.600

b) Wykaz wykonanych robót.

L. p.	Wyszczególnienie	R O K				W tym	
		1934/35	1935/36	1936/37	Razem	państw.	samorz.
1.	Budowa dróg km.	12,8	16,8	16.	45,6	—	45,6
2.	Pogrubienie jezd. km.	14,2	18,5	17,6	50,3	34,8	15,5
3.	Ulepszono naw. km.	—	1,5	0,7	2,2	2,2	—
4.	Remont mostów mb.	64,0	116,0	180,0	360,0	186,0	174,0
5.	Bud. mostów i przep. m. b.	14	32	19	65	4	61
6.	Dostawa kamieni m ³	17115	25976	24986	68077	21617	46460
7.	Dostawa drzewa bud. m ³	574	1152	354	2080	1654	426
8.	Posadzono drzew szt.	9697	16468	12619	38784	12476	26308
9.	Wykonano projekt klm.	21,0	38,5	35,0	94,5	6,5	88

Zestawienie powyższe należy uzupełnić *wyszczególnieniem innych prac, dokonanych w okresie sprawozdawczym i dwóch latach poprzednich:*

- 1) założenie siedmiu spółek drogowych;
- 2) uzyskanie od władz wojskowych trzech fortów w Dęblinie do rozbiórki dla zaopatrzenia w kamień głównie na konserwację i budowę południowej części drogi nadwiślańskiej;
- 3) zorganizowanie w gminach należytej opieki nad drogami gminnymi bitymi i gruntowymi;
- 4) systematyczne, coroczne szkolenie dozorców drogowych, angażowanych do nadzoru przy budowie i konserwacji dróg;
- 5) zakupienie 16 żwirówek, równomiernie rozmieszczonych na terenie powiatu dla zapewnienia stałej konserwacji dróg;
- 6) uporządkowanie i skompletowanie narzędzi drogowych oraz zorganizowanie 10 apteczek przydrożnych;
- 7) ujednolajnienie i uporządkowanie znaków drogowych;
- 8) wszczęcie akcji porządkowania dojazdów drogowych;
- 9) opracowanie szczegółowych map drogowych i przeprowadzenie dokładnej ewidencji dróg i mostów;
- 10) udział w wystawie drogowej w r. 1935 w Warszawie;
- 11) opracowanie do końca 1936 roku 94,5 klm. projektów, które stopniowo przesyłane są do zatwierdzenia. Projekty opracowano przeważnie przy pomocy własnych sił technicznych. Obecnie żadna budowa drogi nie jest prowadzona bez projektu technicznego, co pozwala na uniknięcie wielu dotychczasowych błędów;
- 12) wybudowanie sposobem gospodarczym mostu żelbetowego łukowego długości 32,16 mtr. na drodze państwowej pod Gar-

wolinem z kredytów państwowych w wysokości 119.000.— zł., oraz świadczeniami za zaległe podatki w sumie 60.000.— zł.

13) odbudowa większości mostów drewnianych.

14) rozpoczęcie planowej budowy drogi nadwiślańskiej przez dwie spółki drogowe o łącznej długości 60 klm. Droga ta o wielkim znaczeniu gospodarczym i turystycznym połączy Warszawę z Dęblinem i Puławami przez Otwock, Sobienie Jeziory, Wilgę i Maciejowice.

15) zorganizowanie wyrobu kostki nieregularnej z kamienia polnego oraz przebudowa drogi państwowej Nr. 9 na ulepszoną nawierzchnię z tej kostki. Wyrób kostki prowadzony jest przeważnie przez specjalnie wykwalifikowanych kamieniarzy pomorskich, przy czym stopniowo szkolone są również partie miejscowych robotników.

16) wykorzystanie świadczeń za zaległe podatki w naturze na podstawie art. 27 ustawy o funduszu pracy dla stworzenia znacznych zapasów materiałów kamiennych i żwiru oraz uzyskania większych ilości drzew alejowych dla obsadzenia dróg;

17) przeprowadzenie akcji zadrzewienia dróg przez zaangażowanie specjalnego ogrodnika, oraz uzyskanie z zaległości podatkowych przeszło 40.000 drzew i żywopłotów. W chwili obecnej prawie wszystkie drogi o nawierzchni twardej są zadrzewione, przy czym nad racjonalną pielęgnacją dróg, oraz programem corocznego sadzenia i uzupełnienia drzewostanów w zależności od gleby czuwa wspomniany wyżej ogrodnik specjalista. Niszczenie drzewek przydrożnych pierwotnie dość znaczne, dzięki zdecydowanej walce ze szkodnikami znacznie zmalało.

* * *

Na zakończenie zaznaczyć należy, iż w roku 1929 święcono ukończenie pierwszej, a w 1935 r. drugiej setki nowowyprowadzonych kilometrów, co utrwalono przez ustawienie kamieni z tablicami pamiątkowymi. Jednocześnie jednak rosną koszty utrzymania dróg, tak że coraz trudniej o środki finansowe na nowe budowle. To też wobec niemożności zbytniego powiększenia budżetu drogowego, prace P. Z. D. muszą być skierowane na usprawnienie akcji szarwarkowej, właściwe zorganizowanie nadzoru nad dróżnikami gminnymi, wreszcie zaś do dawania pierwszeństwa przy budowie dróg odcinkom o ogólnie - powiatowej ważności. Do tych ostatnich zaliczyć należy niewątpliwie połącze-

nia: Ryki — Kłoczew, Sobienie Jeziory — Warszawice, Osieck — Warszawice, Łaskarzew — Sliz, Parysów — Żelechów. W tych warunkach koniecznym się staje stopniowe zwiększanie personelu technicznego, gdyż tylko przy należytej organizacji robót i właściwym nadzorze da się podnieść wyniki prac drogowych prowadzonych wielkimi zasobami energii, drzemiącej w świadczeniach w naturze.

5. Referat budowlany.

Referat budowlany Wydziału Powiatowego zorganizowany został w 1936 r. drogą zaangażowania doradcy budowlanego, którego uposażenie pokrywane było przez Wydział Powiatowy, miasto Garwolin i kilka gmin, posiadających większe osiedla. Jednocześnie doradca budowlany miał objąć kierownictwo robót przy budowie szkół powszechnych i innych gmachów użyteczności publicznej, oraz sporządzać po cenach ulgowych projekty takich budowli. Zorganizowanie tego referatu podyktowane jednak było przede wszystkim koniecznością zorganizowania systematycznego nadzoru nad budownictwem w powiecie, oraz zorganizowania planowej akcji w kierunku podniesienia poziomu budownictwa wiejskiego. Ogólny nadzór budowlany w powiecie pozostał nadal w ręku kierownika P. Z. D. Na stanowisko referenta - doradcy budowlanego zaangażowany został inż. W. Kulikowski, z końcem jednak okresu sprawozdawczego Wydział Powiatowy umowę z inż. Kulikowskim rozwiązał i chwilowo referenta budowlanego nie posiada. Tem nie mniej uporządkowanie spraw budowlanych w powiecie postąpiło znacznie naprzód, w szczególności podjęto *akcję gruntownego uporządkowania i urządzenia osiedli* (zabrukowanie ulic, chodniki, zieleńce, żywopłoty, tynkowanie i malowanie budynków i t. p.). Uporządkowano referaty budowlane w gminach oraz rozpoczęto prace nad wzorowym urządzeniem w każdej gminie przynajmniej jednego osiedla wiejskiego.

W Garwolinie z inicjatywy Wydziału Powiatowego i pod nadzorem Zarządem Drogowego gruntownie przebudowano główną ulicę, ułożono na niej rury kanalizacyjne, przebudowano chodniki i zasypano rowy, uregulowano odcinek rzeki Wilgi w granicach miasta, wreszcie wystawiono nowe kramy targowe. W Rykach rozpoczęto wzorową i estetyczną przebudowę głównej ulicy, w związku z ułożeniem klinkieru na szosie państwo-

wej, również w Stężycy wybrukowano główną ulicę, założono chodniki i zieleńce. W Żelechowie, który oddawna już odznaczał się szeroko rozwiniętą akcją w zakresie porządkowania miasta zbudowano strzelnicę i kąpielisko, basen przeciwpożarowy, zaopatrujący nadto miasto w wodę źródlaną, wreszcie urządzono wzorowo kilka ulic.

W innych większych osiedlach poczyniono również szereg inwestycji w tym zakresie (Maciejowice, Łaskarzew i Wilga).

VII. Dział oświatowy

Na terenie powiatu gorwolińskiego prace oświatowe były prowadzone jeszcze przed wojną i w dużej mierze przyczyniły się do rozbudzenia świadomości narodowej i przygotowania licznych następnie kadrów bojowników w walkach niepodległościowych.

Na uwagę zasługują prace w kółkach rolniczych im. Staszica i C. T. R. Czytelnictwo prowadzone było przez Bibliotekę „Kultura” w Garwolinie i biblioteki Polskiej Macierzy Szkolnej w Garwolinie, Pilawie i Żelechowie. Pracownicy oświatowi rekrutowali się spośród pracującej inteligencji, młodzieży szkół średnich i wyższych, oraz wychowanków szkół rolniczych w Pszczelinie, SokołóWKu i Kryszynku.

Po odzyskaniu niepodległości samorząd powiatowy już w roku 1919 ustanawia instruktorat kultury, a od stycznia 1921 r. zaangażowano specjalnego pracownika oświatowego. W tymże roku powołana została komisja kulturalno-oświatowa dla opieki nad pracami prowadzonymi przez organizacje społeczne, własnymi placówkami oświatowymi i wreszcie dla zbierania materiałów statystycznych z prac oświatowych. Formy prac oświatowych uległy stopniowym zmianom. Na początku z największym nasileniem prowadzono kursy dokształcające dla dorosłych i młodocianych, później na czoło wysunęła się akcja świetlicowa. Obok rozwijała się akcja czytelnictwa o czym zresztą w osobnej części sprawozdania. Jednocześnie zwracano uwagę na akcję budowy domów ludowych, popierania teatrów i chórów ludowych, organizowanie uniwersytetów powszech-

nych i t. p. Stale też samorząd powiatowy subwencionował prace organizacyj młodzieżowych. Instruktorem oświatowym Wydziału Powiatowego w okresie sprawozdawczym był Teodor Kaczyński.

Powiatowa Komisja oświaty pozaszkolnej, sprawująca naczelne kierownictwo pracami oświatowymi w powiecie, nie zmieniła zasadniczo w latach 1936/37 ogólnych założeń oświatowych, natomiast rozszerzono znacznie skład tej komisji i poza delegatami rady powiatowej w skład komisji wchodził przedstawiciele Związku Młodej Wsi, Związku Strzeleckiego, Związku Nauczycielstwa Polskiego, O. T. O. i K. R. i Powiatowej Organizacji K. G. W. Prace oświatowe na terenie powiatu oparte na następujących założeniach:

a) samorząd podejmuje i prowadzi prace, z których mogą korzystać wszyscy mieszkańcy powiatu, b) współdziała w pracach organizowanych przez instruktora oświaty pozaszkolnej przy Inspektoracie Szkolnym w Puławach, c) popiera i subsydiuje prace podejmowane przez organizacje społeczne, z wyłączeniem subsydiów na cele organizacyjne.

W okresie ostatnich trzech lat większość kursów organizowanych na terenie powiatu, przeznaczona była dla przodowników pracy oświatowej (kursy świetlicowe, teatralne, bibliotekarskie). Pracownicy oświatowi z ramienia Samorządu byli bądź kierownikami kursów urządzanych we własnym zakresie, bądź też wykładowcami i instruktorami na kursach urządzanych przez organizacje społeczne.

W gminach zorganizowane zostały komisje społeczno-oświatowe, których zadaniem jest inicjowanie i opieka nad pracami oświatowymi na swoim terenie. Pracownicy oświatowi Wydz. Pow. spełniają funkcje lustracyjne i doradcze w terenowych poczynaniach oświatowych. Najbardziej celowo rozbudowaną pracę oświatową ma miasto Żelechów. Prowadzona tam jest biblioteka miejska, kursy dla młodocianych i dorosłych, świetlica, niedzielny uniwersytet powszechny.

Systematyczne dokształcanie w postaci kursów dla dorosłych i kursów dla przedpozorowych prowadzone było w kilku punktach powiatu z inicjatywy i pod kierunkiem władz szkolnych. Samorządy gminne zaopatrzyły kursy te w światło i opał. Jedynie w Żelechowie kursy dla analfabetów i półanalfabetów prowadzone były kosztem samorządu miejskiego, przy pomocy Powiatowego Komitetu Funduszu Pracy.

Powszechne przysposobienie gospodarcze podjęte zostało w okresie sprawozdawczym na terenie gminy Miastków.

Na posiedzeniu Wydziału Powiatowego w dniu 17 listopada 1936 r. powzięto następującą uchwałę:

„Mając na uwadze, że szkoła powszechna nie może w pełni wykształcić młodzieży w zakresie gospodarczym i zawodowym, niezbędnym dla potrzeb życia wiejskiego, zaś organizacje społeczne, prowadzące dla swoich członków przysposobienie rolnicze, nie obejmują wszystkiej młodzieży wiejskiej, — Wydział Powiatowy dążąc do objęcia całości młodzieży wiejskiej doksztalcaniem w dostosowaniu do potrzeb życia gospodarczego i zawodowego, postanowił z uwagi na przepisy art. 15 ustawy z dnia 11 marca 1932 r. (Dz. Ust. Nr. 38, poz. 389), tytułem próby wprowadzić na terenie gm. Miastków obowiązek doksztalcania się młodzieży w wieku do 18 roku życia na specjalnych kursach, które zamierza uruchomić w okresie nadchodzącej zimy. Dla uruchomienia tych kursów postanowiono upoważnić Przewodniczącego do nawiązania kontaktu z Ogniskiem nauczycieli szkół powszechnych w Miastkowie. Za prowadzenie wykładów ustalono wynagrodzenie dla nauczycieli po 1 zł. 25 gr. za godzinę wykładów.

Na podstawie tej uchwały nawiązany został kontakt z Ogniskiem Z. N. P. w Miastkowie, oraz władzami szkolnymi. Ze strony samorządu powiatowego pracę prowadzili: instruktor oświatowy, agronom powiatowy, jak również instruktorzy O. T. O. i K. R. i personel nauczycielski szkół rolniczych.

Sprawami administracyjno - gospodarczymi zajęła się gmina Miastków.

W sprawach nauczania i organizacji pracy korzystał Wydział Powiatowy z doradztwa Komitetu do Spraw Młodzieży Wiejskiej oraz Instytutu Oświaty Dorosłych w Warszawie.

Program kursów przewidywał pracę teoretyczną, dostosowaną do potrzeb przysposobienia rolniczego w okresie zimowym, oraz pracę praktyczną na poletkach doświadczalnych wiosną i w lecie.

Konstrukcja programu była taka, że zasadniczym przedmiotem była nauka przyrody obok nauki języka polskiego i rachunków, zaś zagadnienia społeczno - obywatelskie omawiane być miały w osobnych pogadankach. Ogólna ilość godzin nauczania wyniosła w pierwszym roku przeciętnie 60 na zespół.

Ogólna ilość słuchaczy w wieku lat 16, 17 i 18 wyniosła 493, w tym 280 chłopców i 213 dziewcząt. Młodzież podzielona zo-

stała według rejonów szkolnych i nauka odbywała się w klasach odnośnych szkół powszechnych. Słuchacze podzieleni byli na grupy przeważnie według poziomu przygotowania, w dwóch zaś rejonach według zamieszkania, w jednym wreszcie według płci. Przeciętnie na zespół wypadło 35 osób. Uczęszczało na kursy przeciętnie 72,4% zapisanych. Trudności w uczęszczaniu płynęły częściowo z niesprzyjających warunków atmosferycznych i komunikacyjnych, częściowo z niezrozumienia wartości podjętej pracy ze strony niektórych rodziców.

Po zakończeniu prac zimowych sklasyfikowano słuchaczy i na 493 osoby 380 zakwalifikowano jako wykazujących postępy i nadających się do dalszej pracy w okresie wiosennym i letnim.

Wydatki Wydziału Powiatowego na prowadzenie kursów wyniosły w okresie zimowym około 1500 zł., wydatki gminy Miastków około 600 zł.

W marcu przystąpiono do powiązania młodzieży w zespoły Przysposobienia Rolniczego i przeprowadzono wykłady w poszczególnych rejonach dla nastawienia prac, powołania zespołów według zainteresowań (np. chłopcy buraki, dziewczęta len) w ogólnej liczbie 29, wreszcie wybrano przodowników w porozumieniu z kierownikami kursów i instruktorami. Następnie odbył się specjalny kurs dla przodowników.

Całość eksperymentu, pierwszego bodaj w Polsce wydaje się udaną, zarówno bowiem frekwencja uczestników, jak poziom pracy w zimie, a późniejsze wyniki rozpoczętych prac terenowych na wiosnę świadczą, iż zarówno wśród młodzieży, jak i starszych, akcja spotkała się nie tylko ze zrozumieniem, ale z przyjęciem życzliwym. Ciekawym zjawiskiem ubocznym było zmniejszenie się bójek i awantur wśród młodzieży.

Wydział Powiatowy sądzi, iż po kilku latach takiej pracy dałoby się objąć działaniem kulturalnym i kształceniem jak najliczniejszą rzeszę młodzieży, przygotowując na przyszłość pokolenie złożone z czynnych pracowników zarówno na własnym gospodarstwie, jak i w pracy samorządowej i społecznej, przyczyniając się waleśnie do podniesienia życia wsi na wyższy poziom.

Uniwersytety niedzielne prowadzone były w roku sprawozdawczym w Zelechowie i Rykach. W innych punktach prace te miały charakter raczej zebrzań świetlicowych z doraźnymi pogadankami.

Ośrodki oświatowe poraz pierwszy utworzone zostały w roku 1934/35 i stopniowo rozwijały się coraz lepiej. Ta forma pracy oświatowej ma za zadanie łączenie poczynąń oświatowych z potrzebami kulturalnymi i gospodarczymi oraz zainteresowaniami danego środowiska. Ośrodków takich było 4. Praca jest oparta o jednostkę wybijającą się w danym środowisku i posiadającą umiejętność organizowania prac oświatowych, przy koniecznym warunku tego rodzaju pracy — lokalu świetlicy. Kierownik pracy nawiązywał kontakt z miejscowymi organizacjami, ustalał wspólnie plan pracy wysuwając jako centrum zainteresowań zagadnienie typowe dla danego środowiska, bądź z uwagi na jego strukturę gospodarczą, bądź specjalne zainteresowania. Takimi czołowymi zagadnieniami były: budowa szkoły powszechnej, organizowanie spółdzielni, poprawa metod uprawy roli, sadownictwo. Obok planów programowo-organizacyjnych układano plan finansowy. Kierownictwo sprawował Zarząd (Komitet) z 5 — 6 osób. Samorząd powiatowy przychodził z pomocą finansową i doradczą. Do punktów tych częściej dojeżdżali instruktorzy powiatowi. Wyniki prac były dodatnie i spowodowały rozwój życia społecznego i kulturalnego, oraz wzmoczenie tempa organizacyjnego.

W roku 1935/36 prace kontynuowano nadal. W roku 1936/37 prace prowadzono w 5 ośrodkach, zmniejszono jednak rozmiar pomocy dla ośrodków ze strony samorządu, co niestety wpłynęło na osłabienie wyników. Możliwe, że narastająca samodzielność zarządów ośrodków da sobie radę w miarę wyrobienia poszczególnych ludzi.

Świetlice były czynne w 120 punktach powiatu w roku sprawozdawczym. W roku 1933/34 było ich 40, w 1934/35 — 60, 1935/36 — 95. Większość stanowiły świetlice poszczególnych organizacji społecznych. Stopniowo wytwarza się tendencja do tworzenia świetlic międzyorganizacyjnych. Samorząd powiatowy: a) przeprowadzał propagandę organizowania świetlic, b) udzielał pomocy fachowej i finansowej.

Pomoc fachowa polegała na organizowaniu kursów i konferencji dla szkolenia kierowników świetlic, bądź też przodowników poszczególnych prac świetlicowych (teatr, zabawy). Ponadto świetlice zaopatrywane były w miarę możliwości w gry i zabawy umysłowe, oraz połowa kosztów prenumeraty czasopism dla świetlic pokrywana była przez samorząd powiatowy; wre-

szenie pracownikom świetlicowym dostarczano książek omawiających metody prac świetlicowych. Samorządy gminne udzielały również pomocy przy organizowaniu świetlic w dwóch gminach (Kłoczew i Ułęż) zorganizowane były kursy świetlicowe. Stwierdzić jednak należy, że rozwój prac świetlicowych w okresie sprawozdawczym szedł w kierunku ilościowym, natomiast umiejętność zarządzania i właściwego wykorzystania świetlic szwankuje.

Teatrom i chórom ludowym poświęcano na ogół doniedawna stosunkowo mniej wagi. Ewidencji chórów dotąd nie posiadamy. Ilość przedstawień teatralnych sięga wprawdzie w ostatnim roku do 500, sądząc z danych otrzymanych ze Starostwa, poziom jednak i charakter tych przedstawień pozostawia bardzo wiele do życzenia. Podkomisja teatralna pragnąc temu zaradzić zorganizowała w miesiącu lutym specjalny kurs dla reżyserów teatrów ludowych. W stadium organizacji znajduje się szatnia powiatowa, przy czym instytucje i organizacje urządzające zabawy wpłacają od każdej zabawy 1 względnie 2 zł. na ten cel. Biblioteczka repertuarowa Wydziału Powiatowego wymaga poważnego dokompletowania. W całym tym dziale pracy jest wiele niedomagań i musi on być otoczony żywszą opieką.

Domów ludowych według rejestracji przeprowadzonej w roku u1937 mieliśmy na terenie powiatu 74. Do my te co raz częściej noszą nazwę domów społecznych. Pomoc samorządu powiatowego ogranicza się do nieznacznej na ogół pomocy w materiałach budowlanych, bardzo rzadko do małych dotacji gotówkowych. Trudność sprawia niekiedy sprawa własności tych domów, zasadniczo bowiem winne być one własnością samorządów gromadzkich, często jednak ambicje poszczególnych organizacji stają temu na przeszkodzie. Wydział Powiatowy zamierza zorganizować poradnictwo budowlane dla gromad względnie organizacji społecznych w zakresie budowy domów społecznych.

Samokształcenie w formie zespołowego kształcenia młodzieży jest zasadniczo prowadzone przez władze szkolne. Samorząd ogranicza swą pomoc przez dostarczanie odpowiedniej lektury.

Ośrodek Kultury Wiejskiej w Sobieszynie powstał z inicjatywy samorządu powiatowego przy współudziale władz zapisu K. hr. Kickiego w gmachu byłej szkoły rolniczej na Brzozowej. Ośrodek ma na celu uaktywnienie i podniesienie poziomu pra-

cy organizacyj społecznych, kulturalnych i gospodarczych na wsi przez systematyczne przeszkalanie i doksztalcanie działaczy wiejskich, pracujących w tych organizacjach. Zasadniczą formą pracy Ośrodka jest organizowaniem przy współudziale fachowych wykładowców krótszych i dłuższych kursów z dziedziny samorządu, spółdzielczości, oświaty, kultury i t. d. z tym jednak założeniem, iż uczestnicy kursów nie ograniczają się do wysłuchiwania wykładów, lecz w miarę możliwości są przeszkalani w dziedzinie w które jpracują,

W organizowaniu Ośrodka udział wzięli przedstawiciele samorządów powiatowych powiatu łukowskiego i puławskiego, Kuratorium Szkolnego Lubelskiego i Lubelskiej Izby Rolniczej.

W roku sprawozdawczym przeprowadzono:

od 2 do 12 stycznia kurs spółdzielczy dla instruktorek K. G. W. pod patronatem Ligi Kooperatystek, (30 uczestniczek),

od 16 do 24 stycznia — kurs metodyczny rachunkowości i gospodarki spółdzielni mleczarskich pod patronatem Związku Spółdzielni Roln. i Zarob. w Warszawie, (24 uczestników),

od 3 do 1 lutego — kurs samorządowy dla członków zarządów i rad gminnych powiatów łukowskiego, puławskiego i garwołńskiego przy pomocy Związku Powiatów, (43 uczestników),

od 12 do 14 lutego — kurs dla Zarządów Oddziałów Powiatowych K. G. W. województwa lubelskiego, (45 uczestniczek),

od 20 lutego do 1 marca — kurs teatralno-reżyserski dla organizacji młodzieżowych, (27 uczestników),

od 2 marca do 11 marca — drugi okres samorządowy jak wyżej, (40 uczestników),

od 11 marca do 24 maraca — kurs dla dozorców drogowych gminnych i spółek drogowych, (45 uczestników),

od 30 marca do 5 kwietnia — kurs dla dozorców melioracyjnych (30 uczestników),

Kierownictwo Ośrodkiem sprawował dr. Jan Rapacki, Tymczasowy Zarząd Ośrodka tworzyli Starosta Włodzimierz Kałuba, Sędzia Antoni Kordowski — Kurator zapisu i Witold Rabek, członek Wydziału Powiatowego.

Prace Ośrodka finansowane były przez samorządy powiatowe, władze zapisu oraz samorządy gminne. Uczestnicy kursów opłacali kosztą żywienia na kursie.

Biblioteka Wydziału Powiatowego założona została w r. 1921, i jako Centrala Powiatowa obsługuje zarówno biblioteki gmin-

ne, jak i organizacje społeczne na terenie powiatu wysyłając komplety wędrowne. Centrala biblioteczna liczy w chwili obecnej około 11.000 dzieł; w roku sprawozdawczym przybyło bibliotece 621 dzieł (w roku ubiegłym 671). Biblioteka prowadzi następujące działy: wypożyczalnię, czytelnię, centralę kompletów ruchomych, opiekę i nadzór nad bibliotekami gminnymi i czytelnictwem w organizacjach społecznych, biblioteczkę teatralną, poradnictwo i dobór książek dla zespołów samokształceniowych.

Wypożyczalnia jest czynna 4 razy tygodniowo. Korzystało z niej 796 czytelników. Liczba odwiedzin wynosiła 21.461, liczba wypożyczonych książek 26.969. W miesiącach zimowych przeciętnie odwiedzało bibliotekę 144 osoby, w letnich 105 z Garwolina i jego okolic, w czym 30% młodzieży szkolnej.

Czytelnia jest dostępna dla wszystkich bez opłat. Posiada szereg pism periodycznych. Frekwencja w miesiącach zimowych wynosi przeciętnie 70 osób dziennie, w letnich 15.

Centrala kompletów wędrownych otaczana jest specjalną opieką od lat 3-ich. O ile bowiem wypożyczalnia i czytelnia w okresie lat 16 stworzyły sobie poważny zastęp czytelników i przyjaciół, o tyle główny nacisk obecnie położony być musi w pracach bibliotecznych na rozczytanie całego terenu powiatu. Dążeniem Centrali jest przygotowanie takiej ilości kompletów, aby przynajmniej w każdej gromadzie znalazła się szafka z biblioteką wędrowną na miesiące jesienne i zimowe. W roku sprawozdawczym Centrala obsłużyła 124 punkty w powiecie. W roku 1934/35 punktów 85, w roku 1935/36 — 101. a 265 gromad w powiecie około 50% korzystało już z kompletów wędrownych.

Liczba wypożyczonych kompletów również wzrasta. W roku 1934/35 wypożyczono kompletów 97, w 1935/36 — 113, 1936/37 — 135. Liczba czytelników wynosiła w 1934/35 — 1931, w 1935/36 — 1537, w roku 1936/37 — 2.429 (w kompletach wędrownych). Książek wysłano w powiat w roku sprawozdawczym 5.355, zaś 1.340 z bibliotek gminnych. Książki wysłane z Centrali miały 11.951 wypożyczeń.

Reorganizacja Centrali powiatowej podjęta w roku 1934/35 — a zakończona w roku sprawozdawczym polegała na wprowadzeniu zasady dobierania książek do kompletów wędrownych, bądź na podstawie zapotrzebowań poszczególnych organizacji lub też czytelników z terenu, bądź też dla specjalnych celów (kurs, ośrodek oświatowy, szkoła rolnicza i t. d.). Poprzednio komple-

ty wędrowne były zmontowane na stałe i niekiedy miały charakter bardzo przestarzały.

Bibliotek gminnych jest na terenie powiatu 10. Księgozbiór ich wynosi 8.650 dzieł. W roku sprawozdawczym korzystało z bibliotek gminnych 1.921 osób, wypożyczono książek 27.497. Część bibliotek gminnych również wysyła komplety ruchome w teren. W roku sprawozdawczym wysłano takich kompletów 39. Przoduje w tej akcji biblioteka miejska w Żelechowie.

Biblioteka teatralna ma na celu dostarczanie zespołom teatralnym odpowiedniego repertuaru. Biblioteka liczy 414 tomów. W roku sprawozdawczym wypożyczono 97 sztuk.

Projekty na przyszłość idą w kierunku szkolenia bibliotekarzy zarówno w bibliotekach gminnych, jak i organizacjach społecznych, selekcja książek, rozwinięcie działów dla młodzieży i dalszy rozwój akcji kompletów wędrownych.

Budownictwo szkolne, jeśli chodzi o budowę gmachów szkół powszechnych w powiecie, finansowane jest w zasadzie przez gminy oraz świadczenia pieniężne i naturalne ludności z rejonów szkół, dotowane przez Towarzystwo Popierania Budowy Szkół Powszechnych, — natomiast ze strony samorządu powiatowego pomoc ogranicza się w ostatnich latach, z braku możliwości finansowych, do niewielkich dotacyj, gotówkowych, pomocy w materiałach budowlanych, nabywaniu od zainteresowanych gmin względnie gromad materiałów kamiennych na drogi z przeznaczeniem należności na budownictwo szkolne. W roku sprawozdawczym stan budownictwa szkolnego przedstawiał się następująco:

a) budynki szkolne planowe znacznie zaawansowane w budowie:

1)	Garwolin — budynek bliźniaczy dla dwóch szkół 7 kl.			
2)	Ruda Tabulska	—	szkoła II stopnia.	
3)	Wola Zadybska	—	„ „ „	
4)	Zgórze	—	„ „ „	
5)	Życzyn	—	„ III „	
6)	Powiśle	—	„ „ „	
7)	Trojanów	—	„ „ „	
8)	Sobienie Jezioro	—	„ „ „	
9)	Warszawice	—	„ „ „	
10)	Wilkowyja	—	„ II „	
11)	Michałówka	—	„ „ „	

12)	Ponurzyca	— szkoła I stopnia
b) Budynki szkolne w budowie		
1)	Parysów	— szkoła III stopnia
2)	Osieck	— " " "
3)	Pilawa	— " " "
4)	Stężycza	— " " "
5)	Stefanów	— " " "
6)	Zwola	— " II "
7)	Zambrzyków	— " " "
8)	Pawłowice	— " " "
9)	Wola Korycka	— " " "

Gimnazjum Koedukacyjne im. Marszałka Józefa Piłsudskiego. Gimnazjum założone zostało w roku 1919, jako trzyklasowa szkoła koedukacyjna średnia. W roku 1922/23 szkoła uzyskała prawa, zaś od roku szkolnego 1925/26 doszła do pełnych 8 klas.

Szkoła liczyła: w roku 1936/37 — 211 uczniów, w roku 1935/36 — 206, 1934/35 — 160.

Dzisiejszą nazwę „Prywatnego Koedukacyjnego Gimnazjum im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Garwolinie“ szkoła uzyskała w roku szkolnym 1935/36. W roku bieżącym uzyskał Wydział Powiatowy pozwolenie na otwarcie liceum ogólnokształcącego.

Obecnie zajmowany budynek gimnazjalny uzyskano na jesieni r. 1934 po wykończeniu piętra w nowozbudowanej szkole powszechnej w Garwolinie, do którego przeniesiono szkołę powszechną Nr. 2 z dzisiejszego budynku gimnazjalnego.

Kierownictwo gimnazjum sprawuje p. Zofia Ligowska; personel gimnazjalny liczy 14 osób, w tem 4 osoby częściowo zatrudnione.

Przy gimnazjum powstała w roku 1934/35 bursa męska, mieszcząca się w budynku Wydziału Powiatowego przy ul. Legjonów 3. Wydział Powiatowy ofiarował bursie całkowite urządzenie kuchni, oraz udzielił pożyczki na kapitał obrotowy. Kierownictwo bursą sprawuje samodzielny komitet opieki nad bursą.

Szkoła jest w zasadzie samowystarczalna; dopłata Wydziału Powiatowego była wyższa w roku sprawozdawczym, aniżeli w latach poprzednich i wyniosła około 5.000 zł. (w roku 1935/36 — 500 zł., w r. 1934/35 — 2.300 zł.), tłumaczy się to większą ilością udzielonych stypendiów dla niezamożnych uczennic i ucz-

niów, oraz wydatkami na wyposażenie gabinetów przyrodniczego i fizycznego, oraz sali robót ręcznych i szeregu pomocy szkolnych.

Personel i młodzież szkolna poza normalną pracą szkolną bierze czynny udział w samorządzie szkolnym oraz licznych organizacjach szkolnych. W roku sprawozdawczym nawiązany został żywszy kontakt pomiędzy gimnazjum a szkołami rolniczymi w Izdebnie i w Miętne.

Największą bolączką szkoły jest brak pomieszczeń na gabinety naukowe, oraz ogólna ciasnota, to też podjęta została rozbudowa szkoły, realizowana już w roku bieżącym — dzięki czemu szkoła uzyska 4 nowe sale, oraz specjalne pomieszczenie na mieszkanie woźnego i zostanie skanalizowana. Wiele braków odczuwa szkoła również w dziedzinie pomocy naukowych.

Szkolnictwo zawodowe. — Szkoły dokształcające dla młodzieży rzemieślniczej otrzymują ze strony samorządu powiatowego tylko ograniczoną pomoc w postaci dotacji dla dwóch istniejących w powiecie szkół; w Żelechowie i Garwolinie.

Rada Szkolna Powiatowa subwencionowana jest przez Wydział Powiatowy na wydatki związane z utrzymaniem kancelarii i drobnymi wydatkami osobowymi. Przedstawiciele Rady biorą udział w posiedzeniach budżetowych Wydziału Powiatowego przy sposobności rozpatrywania budżetów gminnych i miejskich w zakresie wydatków na cele szkolnictwa powszechnego, oraz pozostają w ścisłym kontakcie z pracami oświatowymi samorządu powiatowego.

VIII. Zdrowotność publiczna

Organizacja służby zdrowia w powiecie garwolińskim pomyślana jest w ten sposób, że kierownictwo całością zagadnień sprawuje referat sanitarny. Wydz. Pow. Referat ten zorganizowany został właściwie w roku 1933/34 i stopniowo rozbudowany do stanu dzisiejszego, przyjmując jako założenie podział powiatu na 5 rejonów sanitarnych w Garwolinie, Sobieniach Jeziorach, Żelechowie, Maciejowicach i Rykach. Rejony te odpowiadają rejonom Ośrodków Zdrowia, które istnieją w chwili obecnej w Garwolinie, Sobieniach Jeziorach i Rykach, w stadium organizacji jest Ośrodek w Żelechowie. Piąty Ośrodek Zdrowia w Maciejowicach ma powstać w przyszłości. Ośrodki te mają za zadanie walkę z chorobami zakaźnymi i społecznymi, akcje opieki nad matką i dzieckiem, prace higieniczne zapobiegawcze i propagandowe. Obok akcji zapobiegawczej w dziedzinie zdrowotności, którą wykonuje referat sanitarny Wydz. Pow. i wspomniane Ośrodki Zdrowia, samorząd powiatowy posiada dwa zakłady lecznicze, a mianowicie: szpitale powszechne w Garwolinie i Maciejowicach.

Referat sanitarny pozostający pod kierownictwem Dr. Leona Strassmanna, będącego zarazem lekarzem powiatowym prowadzi a) walkę z chorobami zakaźnymi, akcje dezynfekcji, dezynsekcji i odczyszczenia powiatu, szczepienie zapobiegawcze przeciwko durowi brzuszному i płamistemu, płonicy, błonicy, i ospie, b) akcję uporządkowania i należytego utrzymania warsztatów masarskich, piekarni, zakładów gastronomicznych i innych

punktów sprzedaży żywności, c) czuwa nad higieną pracy w zakładach przemysłowych i warsztatach rzemieślniczych, d) współpracuje z organizacjami społecznymi wiejskimi w zakresie podniesienia stanu sanitarnego wsi, e) sprawuje nadzór nad działalnością samorządów miejskich i gminnych w zakresie zdrowotności publicznej i zamierzeń sanitarnych.

Skoordynowanie tych wszystkich prac (między innymi pod naciskiem Wydziału Powiatowego przeprowadzona w m. Garwolinie regulacja rzeki Wilgi spowodowała generalny spadek zachorowań na dur brzuszny w mieście) dało zmniejszenie chorób zakaźnych w powiecie tak, iż w roku sprawozdawczym wypadków zachorowania na dur brzuszny było 57, gdy w roku 1935 — 140, 1934 — 480, a 1933 — 420. Dur plamisty w 1935 i 1936 r. ani jednego wypadku, w 1934 — 16, 1933 — 146, dur powrotny w 1936 ani jednego wypadku, 1935 — 40, w 1934 54, w 1933 — 170, czerwotka w 1936 — 5, a 1935 — 30 w 1934 — 135, w 1933 — 150.

Na specjalne zaznaczenie zasługuje akcja propagandowa prowadzona wspólnie z Zarządem Powiatowym K. G. W. w szczególności urządzenie stałej a w następnych latach ruchomej wystawy pod hasłem „Ochrona zdrowia wsi“, która zorganizowana była w 5-ciu punktach powiatu w Sobieniach, Jeziorach, Rykach, Maciejowicach, Żelechowie i w Garwolinie. W wystawie tej reprezentowane były następujące działy: higiena chaty wiejskiej i jej otoczenia, higiena osobista — odżywianie, higiena niemowlęcia, połoźnictwo, walka z chorobami zakaźnymi, woda w życiu człowieka i działalność Ośrodków Zdrowia i K. G. W. Prowadzono również liczne konkursy zdrowia.

Osobny dział pracy stanowi opieka lekarska nad dziećmi szkolnymi. Sprawa ta trudna wogóle do uregulowania znalazła narazie połowiczne rozwiązanie, polegające na dwukrotnym badaniu w ciągu roku dzieci szkół powszechnych przez lekarzy rejonowych przy współudziale higienistek w tych rejonach, gdzie są zorganizowane Ośrodki Zdrowia względnie lekarzy umówionych w pozostałych rejonach. Ponadto najbiedniejsze dzieci szkolne na podstawie zaświadczeń kierowników szkół, korzystają z bezpłatnej pomocy lekarskiej.

Również specjalnie chciałoby się podkreślić akcję uporządkowania stanu sanitarnego osiedli, zarówno miast Garwolina i Żelechowa, jak i wogóle osiedli w powiecie. Sprawa ta nasu-

wa poważne trudności polegające na niebywałym wprost częstokroć konserwatyźmie ludności, co niekiedy udziela się nawet organom samorządu powoływanych do wykonywania tych prac.

Ośrodki Zdrowia. Pierwszy Ośrodek Zdrowia w powiecie zorganizowany został w Garwolinie w r. 1935. Działalność jego, oprócz walki z chorobami społecznymi i opieki higieniczno-lekarskiej w rejonie, skierowana jest do propagandy. Ośrodek posiada przychodnię przeciwjagliczą, przeciwgruźliczą, opieki nad matką i dzieckiem i ambulatorium ogólne dla najbiedniejszych. W roku sprawozdawczym uruchomiono Ośrodki Zdrowia w Sobieniach Jeziorach i Rykach. Obsadę ośrodków stanowią: lekarz i higienistka. Ośrodki utrzymywane są z dotacji samorządu powiatowego, okolicznych gmin i Urzędu Wojewódzkiego w Lublinie, oraz P. C. K. (Sobienie Jezioro).

PRACE OŚRODKÓW ZDROWIA ilustruje poniższa tablica.

L. P.	Nazwa Ośrodka	Przepr- wadzo- no wywiad	Udzielono porad		matka i dzie- cko	Ogólne	Zbadano dzieci szkolnych
			jaglica	gruźlica			
1.	Garwolin	654	3043	577	700	212	6434
2.	Sobienie Jezioro	293	1039	314	173	149	4258
3.	Ryki	191	137	47	64	80	6614
	Razem	1138	4299	938	937	441	17306

W pozostałych rejonach przeprowadzono badań dzieci szkolnych: rejon Żelechów 4594 badań i rejon Maciejowice 3438 badań.

Szczepień ochronnych przeciw ospie w okresie sprawozdawczym przeprowadzono 93772, innych 1534.

Przy referacie sanitarnym czynny jest kontroler sanitarny przeprowadzający dezynfekcje i dezysekcje w powiecie oraz oraz badanie środków żywności.

Największymi bolączkami powiatu w zakresie sanitarnym jest brak łaźni i kąpielisk (w powiecie czynna jest jedna łaźnia w Rykach i jedno kąpielisko otwarte w Żelechowie), brak do-

statecznej ilości studni z wodą do picia i mierny stan sanitarny osiedli, tudzież zakładów gastronomicznych i wytwórni środków żywności. W planach na najbliższą przyszłość znaleźć się musi budowa szpitala w Garwolinie, zaopatrzenie w światło elektryczne szpitala w Maciejowicach, oraz uruchomienie Ośrodków Zdrowia w Żelechowie i Maciejowicach.

Szpital w Garwolinie pozostający pod kierownictwem Dr Mieczysława Krassowskiego, posiada łóżek etatowych 40 i 4 oddziały wewnętrzny, chirurgiczny, położniczy i zakaźny. W roku sprawozdawczym przyjęto do Szpitala 554 chorych. Ilość dni szpitalnych wynosiła 10.000, co na jednego chorego stanowi 22 dni. Z wymienionej liczby chorych zmarło 34 osoby. Z obcych powiatów było chorych 23, z Ubezpieczalni Społecznej — 89. Taksa szpitalna wynosi na oddziale położniczym 3 zł., na innych — 4 zł. Chorzy zakaźni są leczeni bezpłatnie. Personel szpitala poza kierownikiem składa się z 3-ch pielęgniarek i 7 osób służby szpitalnej. Szpital mieści się w dwóch budynkach wynajętych, zupełnie nienadających się na ten cel i nie posiada szeregu koniecznych urządzeń.

Szpital pod wezw. Św. Konstancji w Maciejowicach ufundowany został w roku 1806 przez ś. p. Konstancję Zamoyską. Obecnie Szpital utrzymywany jest przez samorząd powiatowy, a sprawa własności budynku i charakteru szpitala, dotąd nie została uregulowana. Szpital posiada również 4 działy: wewnętrzny, chirurgiczny, położniczy i zakaźny. Łóżek etatowych 30. W roku sprawozdawczym przyjęto do szpitala 500 chorych. Ilość dni szpitalnych wyniosła 5780 co na jednego chorego stanowi 11,5 dnia. Z wymienionej liczby chorych zmarło 22 osoby. Operacji razem z położniczymi wykonano 153. Taksa szpitalna jest ta sama co i w Garwolinie. Personel szpitala składa się z kierownika Dr. Zygmunta Zuchowskiego, 2-ch pielęgniarek i 4-ch osób służby szpitalnej. Szpital mieści się w budynku własnym, murowanym jednopiętrowym, na ogół przystosowanym do swego przeznaczenia. W roku sprawozdawczym zakupiono większą ilość bielizny i koców, oraz zakupiono autoklaw, również ogrodzono posesję szpitalną. Największą bolączką szpitala jest brak oświetlenia elektrycznego.

Powiatowy Komitet P. W. i W. F. jako instytucja mająca na celu opiekę nad wychowaniem fizycznym i przysposobieniem

wojskowym młodzieży korzysta z dotacji samorządu powiatowego i zarządów gminnych, z których to sum pokrywany jest całkowicie roczny budżet Komitetu.

Działalność Komitetu skierowana była przede wszystkim na zagadnienia wychowania fizycznego i wychowania obywatelskiego hufców przysposobienia wojskowego, z których znakomitą większość tworzą oddziały związku strzeleckiego, oraz opiekę nad wychowaniem fizycznym w organizacjach młodzieży i sportem. W okresie sprawozdawczym wykonano urządzenia sportowe: strzelnicę, basen pływacki i boisko do gier sportowych, uporządkowano strzelnicę w Łaskarzewie i założono kilka prowizorycznych boisk w gminach wiejskich. Ponadto Komitet opłaca szereg świetlic. Powiatowe Święto P. W. i W. F. w roku 1936 obchodzone było specjalnie uroczyście i połączone było z odsłonięciem tablicy ku czci Marszałka Józefa Piłsudskiego przed domem, w którym Marszałek spędził noc z dnia 17 na 18 sierpnia 1920 r., oraz wręczeniem sztandaru ufundowanego przez społeczeństwo powiatu garwolińskiego pułkowi związku strzeleckiego. W uroczystości wzięło udział ponad 2.000 zawodników.

Główną bolączką powiatu w dziedzinie P. W. i W. F. jest brak boisk sportowych i strzelnic małokalibrowych. Zagadnienie rozwoju sportu na wsi jest sprawą piekącą, zarówno z uwagi na obronność Państwa, jak podniesienie stanu fizycznego młodzieży wiejskiej.

IX. Opieka społeczna

Prace w zakresie opieki społecznej ograniczały się do utrzymania własnego przytułku dla starców w Żelechowie, udziału w Międzykomunalnym Związku Opieki Społecznej w Lublinie, ustawowych świadczeń z tytułu opieki społecznej nad nieletnimi i dorosłymi, oraz pokrywania 50% opłat za umysłowo chorych, wreszcie do nadzoru nad działalnością samorządów miejskich i wiejskich w zakresie opieki społecznej. Osobno wspomnieć należy o akcji zimowej pomocy dla bezrobotnych.

Przytułek dla starców mieści się w budynku wynajętym w Żelechowie i pozostaje w Zarządzie Własnym P. Z. S., przy czym opiekę nad schroniskiem sprawuje burmistrz m. Żelechowa. Personel składa się z kierowniczkii schroniska i 1. osoby służby. Pensjonariuszy jest 20. Budżet roczny przekroczono o 2.000 zł. wobec wzrostu kosztów utrzymania.

W zakładzie dla dzieci w Turkowicach utrzymywanym przez Związek Międzykomunalny Opieki Społecznej w Lublinie (udział pow. garwolińskiego wynosi 1.595 zł. rocznie) pozostaje 11 sierot, których koszt opieki wobec nieustalenia przynależności gminnej pokrywa Wydział Powiatowy.

Dopłaty za umysłowo chorych w wysokości 50% kosztów leczenia stanowią pokaźną kwotę w budżecie powiatowym, zarazem jednak ułatwiają sytuację gminom, w których ilość chorych jest większa. W roku sprawozdawczym chorych takich było 16.

Akcja opieki społecznej na terenie gmin podlega kierownictwu i nadzorowi Wydziału Powiatowego. W okresie sprawo-

zdawczym przeprowadzono rejestrację rodzin sprawujących opiekę zastępczą nad sierotami względnie półsierotami, oraz kontrolowano prace opiekunów społecznych.

Powiatowy Komitet Zimowej Pomocy Bezrobotnym czynny był przez szereg miesięcy okresu zimowego. Przewodnictwo Wydziału Wykonawczego sprawował rejent Antoni Pinakiewicz. Wyniki akcji zbiórkowej były następujące: ziemniaków zebrano 6.854 q., z tego wysłano poza teren powiatu w myśl dyspozycji Wojewódzkiego Komitetu 4.569.8 q., resztę ziemniaków rozdano miejscowym bezrobotnym. Zboża zebrano 218 q, z czego zużyto na terenie powiatu 49q, sprzedano i przekazano gotówką 169 q. Wpływy gotówkowe wyniosły 21.096 zł. 80 gr. i 200 zł. w obligacjach Pożyczki Narodowej. Z sumy tej przekazano Wojewódzkiemu Komitetowi 20.679.68 zł., na potrzeby lokalne 166 zł. 90 gr., koszta administracyjne wyłącznie rzeczowe wyniosły 250 zł. 22 gr. Na potrzeby miejscowe Komitet uzyskał dotację Komit. Wojew. w wysokości 1.900 zł., z sum uzyskanych za ziemniaki zł. 1.210.— i z funduszków gminnych 1.973.87 zł., co łącznie dało to kwotę zł. 5.083.87. Pomoc polegała, na dostarczeniu środków żywności i opału. Pomocy gotówkowej prawie nie stosowano.

Osobno zaznaczyć należy działalność Powiatowego Komitetu Pomocy Dzieciom, którego prace obejmowały akcje dożywiania dzieci szkolnych, oraz częściowo dzieci w wieku przed-szkolnym. Akcją tą objętych było 1555 dzieci. Komitet uzyskał z dotacji wojewódzkiej i z ofiar miejscowego społeczeństwa środków na łączną kwotę zł. 5019.80. Na czoło wysunąć należy rozmiary i wyniki akcji w m. Zelechowie.

X. Rolnictwo

Kolebką postępu rolniczego był na terenie powiatu garwolińskiego, Sobieszyn, gdzie w roku 1907 powstało Sobieszyńskie Okręgowe Towarzystwo Rolnicze w oparciu o stację doświadczalną i szkołę rolniczą. Powstanie organizacji dobrowolnej, która objęła cały powiat datuje się od chwili powołania do życia w roku 1917 Okręgowego Towarzystwa Rolniczego. W roku 1918 większość Kółek rolniczych wystąpiła z O. T. R. i utworzyła samodzielną organizację. Okręgowy Związek Kółek Rolniczych, który istniał do roku 1929, obok C. O. T. R., wykazując zresztą większą żywotność. W roku 1929 od czasu unifikacji organizacji rolniczych większość prac w zakresie popierania postępu rolniczego ogniskuje się w Okręgowym Towarzystwie Organizacji i Kółek Rolniczych. Wydział Powiatowy zarówno w okresie sprawozdawczym, jak i poprzednich pozostawał z tą organizacją w ścisłym kontakcie, a w chwili obecnej w Zarządzie Organizacji zasiada 2-ch członków Wydziału Powiatowego, a Przewodniczący Wydziału Powiatowego jest z wyboru członkiem Rady O. T. O. i K. R. Budżet powiatowej organizacji w znacznej swej części pokrywa się dotacją samorządu powiatowego. W zakresie działania własnego Wydziału Powiatowego pozostały sprawy: wykonania ustawy o hodowli bydła, odnośnie kwalif. buhai, melioracji gruntów, zalesienia nieużytków i szkolnictwa rolniczego. Agronom powiatowy, pozostający na etacie samorządu powiatowego jest zarazem instruktorem-kierownikiem O. T. O. i K. R., co również ułatwia koordynację pracy. Wysuwając na pierwsze miejsce prace Powiatowej

Organizacji Rolniczej Wydział Powiatowy pragnie podkreślić, iż zarówno uważa za konieczne pogłębienie świadomości organizacyjnej wśród rolników powiatu, co więcej pragnie podkreślić konieczność jaknajwiększego wzmocnienia i rozwoju organizacji rolniczej, jedynej właściwej drogi dla stworzenia należytej reprezentacji interesów rolnictwa.

O. T. O. i K. R. w okresie sprawozdawczym liczyło 46 kółek rolniczych czynnych, wobec 45 w r. 1935/36, a 28 w r. 1934/35. Wspomnieć tu należy, iż w latach załamania gospodarczego O. T. O. i K. R. przeszło ostry kryzys i właściwie zbliżało się do stanu likwidacji. Znacznym wysiłkiem propagandowym i organizacyjnym z początkiem r. 1934, organizację przywrócono do życia i od tego czasu datuje się jej ponowny rozwój. Zarząd O. T. O. i K. R. w okresie sprawozdawczym stanowili: W. Rabek — jako prezes (ustąpił z prezesury w styczniu 1937 r.), J. Krzyśpiak, jako wiceprezes, A. Filipek, G. Grzelak i A. Lech. Instruktorem — Kierownik O. T. O. i K. R. był jak wspomniano agronom powiatowy Stanisław Salski. Personel instruktorski składał się z instruktorów S. Niedbałskiego, E. Grzechnicha, J. Baczyńskiego, J. Swiesiulskiego i Instruktorki K. G. W. S. Szempruchówny.

Stan organizacyjny:	34/35	35/36	36/37
Kółek Rolniczych	28	45	46
Wykupiono legitymacyj	550	805	764
Sprawozdania nadesłały K. R.	28	35	44
Rozwiązano za bezczynność	—	—	14
Powstało nowych	—	1	13

Przy O. T. O. i K. R. czynna była delegatura Wojewódzkiego Biura Finansowo Rolnego, gdzie udzielano porad i pisano podania w sprawach związanych przede wszystkim z akcją oddłużenia rolnictwa.

W okresie sprawozdawczym przy współudziale gmin przeprowadzona została zbiórka na F. O. N., w której wzięli udział rolnicy, oraz pracownicy samorządowi powiatu. Zbiórka ta dała kwotę Zł. 20.520.60, na sumę tę złożyło się 556,1 q żyta, które w naturze przesłano do Intendentury w Lublinie, ze spieniężenia pozostałego żyta i ze zbiórki gotówkowej uzyskano pozostałą kwotę zł. 10.635.19. Podkreślić należy żywy i czynny udział zarówno poszczególnych ogniw organizacji jak i pojedynczych członków w akcji zbiórkowej.

Dział oświatowy. W latach ostatnich położono nacisk na rozbudowę oświaty rolniczej. Prace te obrazuje poniższe zestawienie

	1934/35	35/36	36/37
Przewodnika gospodarskiego prenumerowały K. R.	37	83	58
innych pism	113	202	189
Kalendarzy rozsprzedano	300	200	178
Wycieczek	1	3	4
Kursów	7	7	18
Świetlic	13	28	29
Bibliotek wędrownych wypożyczono	10	18	9

Dział produkcji roślinnej

Założono doświadczeń	6	8	19
Zebrano doświadczeń	4	7	18
Zakupiono zbóż kwalifikowa- nych q	—	172	200
Wyczyszczono zbóż q	637	870	1103
Rachunkowość rolniczą prowadzi gospodarstw	7	18	25
Gospodarstw przykładowych	40	42	akcja zawie- szona

Dział hodowlany.

Akcja kwalifikacyjna buhai w związku z prowadzeniem na terenie powiatu od roku 1932 postanowień ustawy o hodowli bydła omówiona będzie osobno w przeglądzie prac własnych Wydziału Powiatowego. Dbając jednak o przyspieszenie tej akcji O. T. O. i K. R. zapoczątkowało w roku 1934 zakup buhajków dwutygodniowych, przy czym wybierani hodowcy otrzymali te buhajki na wychowanie z tem, że składali weksle kaucyjne, oraz jednocześnie zobowiązywali się do poddania się w wychowie buhajka wskazówkom i instrukcjom organizacji rolniczej, przy czym po upływie roku i stwierdzeniu należytego wychowania buhaja, ten pozostawał na własność swego hodowcy. Zakup odbywał się zarówno z dotacji samorządu powiatowego, jak i samorządów gminnych. Buhajków takich kupiono i wychowano w 1934/35 — 18, w 1935/36 — 17, i w 1936/37 — 4.

Kół producentów trzody chlewnej liczy powiat w chwili obecnej 7. Apteczek weterynaryjnych zakupiono w okresie sprawozdawczym 14. W roku sprawozdawczym zapoczątkowano również akcję skupu trzody na specjalnych spędach, przy czym skupu dokonywał Lubelski Związek Producentów Trzody Chlewnej i Bydła. Przeprowadzono zakup 624 sztuk. Z drugiej strony nawiązany został kontakt z Kasą Targową Warszawską, dzięki czemu powstawać zaczyna na terenie powiatu krytyczny pogląd na dotychczasowe zwyczaje, sprzedawania sztuk pojedynczym lub zorganizowanym prywatnym handlarzom. Za pośrednictwem Kasy Targowej pojedynczy członkowie Kółek Rolniczych sprzedali 188 sztuk bydła. Wspomnieć należy, iż w zakresie hodowli *bydła* — powiat garwoliński zaliczony został do rejonu rasy *nizinnej czarno-białej*, w zakresie zaś hodowli *świń* do rejonu rasy *gołębskiej*.

Należyte zorganizowanie opieki nad hodowlą i stworzenie racjonalnego systemu zbytu jest dla stosunków powiatu garwolińskiego rzeczą niezmierniej wagi i w tym kierunku skierowana być musi działalność organizacji rolniczej.

W zakresie racjonalnej organizacji spółdzielczości mleczarskiej w okresie sprawozdawczym w porozumieniu z Izbą Rolniczą w Lublinie ustalono 5 *rejonów mleczarni okręgowych*. Garwolin, Sobolew, Ryki, Łaskarzew i Żelechów. Konieczną będzie rzeczą skomasowanie istniejących w tych rejonach spółdzielni w Spółdzielnię Okręgową i przekształcenie dotychczasowych wytwórni na śmietankarnie, będące filiami mleczarni okręgowych. Akcja ta napotyka na znaczne trudności w terenie, pochodzące bądź z braku uświadomienia, bądź z obawy przed utratą samodzielności poszczególnych drobnych spółdzielni.

W zakresie hodowli drobiu powiat zaliczony został do *rejonu kur zielononózek*. Zainteresowania jednak hodowców idą raczej w kierunku hodowli karmazynów. W okresie sprawozdawczym sprowadzono 1200 sztuk jaj wylęgowych *zielononózek* dla 7 kół producentów drobiu.

Hodowla koni w powiecie garwolińskim nie stoi na specjalnie wysokim poziomie, raczej należałoby powiedzieć, iż brak w tym kierunku zamiłowań wśród szerszego ogółu rolników. W r. 1936 zawiązane zostało powiatowe Koło Hodowców Koni. Koło to liczy obecnie 81 członków. W roku sprawozdawczym odbyło się 3 pokazy klaczy, połączone z rejestracją, oraz „Dnie

Konia“ w Garwolinie i Dęblinie dla południowej części powiatu. Ostatnio zwrócono uwagę na akcję szkolenia podkuwaczy i przeprowadzono specjalny dwumiesięczny kurs przy pomocy 1 P. S. K.

Zagadnienia ogrodnicze mają dla terenu powiatu, a zwłaszcza dla jego nadwiślańskiej części bardzo duże znaczenie. Mając to na względzie stworzono w roku sprawozdawczym specjalny etat ogrodnika powiatowego, który obsługuje ponadto powiatowy zarząd drogowy w zakresie akcji zadrzewienia dróg. W okresie sprawozdawczym stworzono 4 zespoły sadownicze, zakupiono 35 opryskiwaczy przyczem zużyto 1855 kg. preparatów chemicznych. Rozprowadzono drzewek owocowych 7.278, przeprowadzając jednocześnie 12 kursów ogrodniczych i 8 pokazów sadowniczych, oraz 1 pokaz owocowy.

Największą bolączką w tej dziedzinie pracy jest brak organizacji zbytu owoców, do czego przyczynia się przede wszystkim nadmierna ilość gatunków w poszczególnych sadach, oraz trudne warunki komunikacyjne powieśla. Próba masowego zbytu owoców przy pomocy Izby Rolniczej — zawiodła. Brak ponadto przechowalni owoców, oraz przetwórni.

Przysposobienie rolnicze młodzieży na terenie powiatu garwolińskiego nie osiąga rezultatów, które odpowiadałyby poziomowi prac rolniczych wśród starszych i stanowi organizacyjnemu wśród młodzieży. W roku sprawozdawczym pod patronatem powiatowej komisji P. R. pozostawały zespoły Młodej Wsi, Związku Strzeleckiego i Katolickich Stowarzyszeń Młodzieży. Prace P. R. ukończono w 36 zespołach przy udziale 196 członków. Prace te zakończono pokazami w Garwolinie i Rykach. Równorzędnie zapoczątkowane prace nad powszechnym przysposobieniem gospodarczym w gminie miastkowskiej dały 29 zespołów przy 482 uczestnikach. Wskazywałoby to na konieczność wprowadzenia jakiejś formy przymusu dla prac P. R., może projektowane przez Radę O. T. O. i K. R. w Garwolinie powiązanie konieczności ukończenia P. R. z możliwością nabycia lub dziedziczenia gospodarstwa rolnego.

Powiatowa Organizacja Kół Gospodyń Wiejskich pozostawała w roku sprawozdawczym pod prezesurą p. Julii Chojec-

kiej, a w skład Zarządu wchodziły p.. M. Kucharzykowa, M. Filipkowa, A. Salska i B. Tywonkowa. Organizacja przejawiała bardzo żywą działalność i stanowi w chwili obecnej jedną z najczynniejszych organizacji na terenie wsi. Prace K. G. W. skierowane są na podniesienie poziomu życia wiejskiego, zarówno w zakresie gospodarczym, jak kulturalnym i oświatowym. Kół Gospodyń jest obecnie 35, przy czym wykupiono w ostatnim roku 448 legitymacji. Kursów zorganizowano 10, konkursów 27. K. G. W. prowadzi trzy stałe ogniska matki i dziecka i 7 sezonowych dziecińców, przy których zorganizowane są dożywiania dzieci. W ostatnim roku sprowadzono na teren powiatu 16 międlarek lnu i 8 trzepaków. Wreszcie zorganizowano w roku sprawozdawczym 3 pokazy higieniczne i jeden pokaz przetworów owocowych i warzywnych.

Okręgowa Organizacja Rolnicza pozostaje w ścisłym kontakcie z Lubelską Izbą Rolniczą i korzysta ze stałej pomocy fachowej Izby. Jedynie w akcji gospodarstw przykładowych w roku sprawozdawczym nastąpiło zawieszenie pracy, obecnie jednak prace te podjęte będą na nowo.

Największe trudności praca organizacji rolniczej napotyka na odcinku młodzieżowym, gdzie różnorodność organizacji młodzieżowych i brak jednolitego kierunku nad przygotowaniem młodzieży do życia społecznego i organizacyjnego nie pozwala na sprawne tworzenie kadr przyszłych pracowników organizacji rolniczych.

Zalesienie nieużytków stanowiło oddawna jedno z czołowych zagadnień w pracach rolniczych Wydziału Powiatowego. Potrzeby powiatu w tym kierunku są bardzo duże i ilość terenów wymagających zalesienia stanowi w przybliżeniu 4.000 ha. Akcji tej udało się nadać żywsze tempo w latach 1934/35 i 1935/36, kiedy dzięki możliwości uzyskania znacznej ilości sadzonek z tytułu likwidacji zaległych podatków w kilku majątkach na terenie powiatu, Wydział Powiatowy mógł bez angażowania funduszy gotówkowych rozwinąć intensywne prace na tym polu. Kierownictwo akcją sprawuje Podkomisja zalesień przy Komisji Rolnej. Jednym z głównych terenów do zalesienia jest teren gminy Stężycza, gdzie pozostaje jeszcze do zalesienia około 527 ha, a zostało dotąd zalesione 580 ha.

Wyniki akcji zalesieniowej przedstawiają się następująco:

Rok	Nowych za- lesień	Uzupełnio- no zalesień	Ogólne wydatki	W tem za- siłków rzą- dowych
	h e k t a r ó w			
1933/34	41	71.5	10792.90	5155.30
1934/35	130.8	48.5	10939.70	—
1935/36	72.5	12.6	7425.61	3000.—
1936/37	78.7	47.5	3452.10	3000.—

Prócz wydatków gotówkowych zainteresowane gromady i gminy dostarczały potrzebną ilość świadczeń w naturze na roboty przygotowawcze, oraz dokonywanie sadzeń.

Publiczna Szkoła Przysposobienia Rolniczego w Miętne. Szkoła powstała w r. 1919 i mieści się w ośrodku b. majątku Miętne o obszarze 51.5 ha. Obok budynków otrzymanych wraz z ośrodkiem kosztem samorządu pobudowane zostały dom mieszkalny, przeznaczony dla dyrektora szkoły i jednego nauczyciela, nowy budynek inwentarski i szopa na remizę strażacką i warsztaty stolarsko-stelmarskie. Stan budynków na ogół średni. Szkoła otoczona jest starym parkiem i sadem owocowym założonym w roku 1924. W parku znajduje się boisko szkolne i staw rybny. Gleba w gospodarstwie szkolnym — bielica podlaska w dobrej kulturze. Na polach szkolnych stosowany jest płodozmian czteropolowy — Norfolki. Plony osiągane w szkole dochodzą do 32 q żyta, 32 q jęczmienia, 32 q owsa, 800 q buraków pastewnych, 600 q marchwi, 360 q ziemniaków z 1 ha. Za podstawowy środek nawozowy uważany jest obornik, którym się nawozi co roku dwa pola, czyli $\frac{1}{4}$ areалу. Poza obornikiem nawożenie pomocnicze stosowane jest co roku. Gospodarstwo szkolne posiada oborę zarodową bydła czarno - srokatego, należącą do Związku Hodowców przy Lubelskiej Izbie Rolniczej. Przeciętna mleczność krów wynosi 4.780 litrów przy 3,4% tłuszczu. Przychówek rozsprzedawany jest b. wychowankom lub członkom O. T. O. i K. R. Mleko sprzedawane jest jako mleko pełnowartościowe butelkowane na rynku miejscowym.

Kierownictwo szkołą sprawuje inż. Stanisław Janowski. Poza Dyrektorem w roku sprawozdawczym szkoła liczyła trzech nauczycieli stałych pp. Felbura Stanisława, Stefuraka Grzegorza i inż. Warzechę Stanisława i kilku dojeżdżających.

W grudniu 1936 r. Rozporządzeniem M. W. R. i O. P. nadany został szkole nowy statut i jednocześnie przeprowadzono reorganizację szkoły na podstawie nowej ustawy o szkolnictwie zawodowym wprowadzając nowy program, którego główną cechą jest uprządkowanie nauczania: nauka teoretyczna jest uzupełnieniem nauki praktycznej. Godzin lekcyjnych jest 5 dziennie, zajęć praktycznych 3 — 4. Zajęcia praktyczne są odrabiane w grupach: rolniczej, hodowlanej, ogrodniczej, warsztatowej, podwórzowej i gmachowej, zmieniających co dwa tygodnie.

Uczniowie rekrutują się przeważnie z powiatu garwolińskiego. Szkoła liczyła uczniów:

W roku	1934	1935	1936	1937
z powiatu	36	35	28	32
z poza powiatu	—	—	5	1

W roku sprawozdawczym uczniów z przygotowaniem 7 kl. szkoły powszechnej jest 16. Poziom uczniów wzrasta z każdym rokiem. Szkoła utrzymuje kontakt z b. uczniami oraz bierze udział w pracach społeczno-oświatowych i rolniczych na terenie powiatu. Między innymi stosuje również szkoła wymianę zbóż na siew i ziemniaków na sadzenie.

W roku sprawozdawczym urządzono w szkole nową umywalnię z wodą bieżącą zimną i gorącą oraz natryski, wykorzystując w tym celu piwnice w gmachu szkolnym. Przed paru laty zbudowana została również wzorowa gnojownia oraz doły na kışzonki.

Istniejąca do niedawna organizacja ogólnopowiatowa b. wychowanków szkół rolniczych przejawia stosunkowo mało życia i stopniowo tworzą się gminne koła b. wychowanków, które z uwagi na żywszy kontakt pomiędzy członkami kół oraz możliwość bezpośredniego inicjowania ulepszeń w gospodarstwach wydaje się bardziej celową formą organizacji. Dużą trudność w pracy personelu szkolnego na zewnątrz stanowi brak odpowiedniego środka lokomocji.

Dopłata Powiatowego Związku Samorządowego do kosztów utrzymania szkoły wyniosła w roku sprawozdawczym 11.723 zł. 25 gr. czyli o przeszło 3.000.— zł. więcej, aniżeli preliminowano w budżecie. Nadpłata tłumaczy się uregulowaniem szeregu zaległych rachunków, które wisiały od kilku lat. Dzięki ograniczonej sumie dopłat rocznych remonty przeprowadzane w szkole ograniczane są do najkonieczniejszych rozmiarów, co

spowoduje w przyszłości w jednym z lat znaczny wydatek. Specjalnie zły stan jest gmachu szkolnego. Duży ubytek w dochodach spowodowała likwidacja szkółek drzew owocowych, które cieszyły się znacznym wzięciem. Utrudnia pracę szkolną brak światła elektrycznego, co jest zwłaszcza rażące wobec położenia szkoły o 3 klm. od Garwolina.

W planach szkoły na przyszłość leży z jednej strony powiększenie selekcji uczniów, z drugiej zwiększenie pracy nad b. wychowankami i wzmoczenie kontaktu z nimi, co winno dać znaczne rezultaty dla podniesienia poziomu kulturalnego i gospodarczego powiatu.

Publiczna Szkoła Przysposobienia Gospodyń Wiejskich w Izdebnie uruchomiona została w kwietniu 1933 r. Szkoła mieściła się podówczas w jednym budynku murowanym, po b. sierocińcu — dawnym czworaku. Pozostałe budynki łącznie z domem mieszkalnym zajmowało Nadleśnictwo Państwowe, szkoła korzystała zaś jedynie z połowy stodoły i budynku inwentarskiego. W lipcu tegoż roku szkoła otrzymała drugi budynek fornański.

Przy braku odpowiednich pomieszczeń a zarazem trudnościach spowodowanych współżyciem na jednym podwórku z Nadleśnictwem, szkoła mimo, iż liczyła przeszło 40 uczennic, nie mogła liczyć na dalszy rozwój, ani właściwe postawienie nauczania. Pomimo wielu wysiłków ze strony samorządu powiatowego aby odzyskać w pełni przeznaczony dla szkoły od roku 1919 ośrodek, sprawa rozwiązana została dopiero w roku 1935, gdy uproszony przez czynniki powiatowe przybył do szkoły Pan Minister Rolnictwa i Ref. Roln. J. Poniatowski i po stwierdzeniu anormalnego stanu rzeczy z miejsca zarządził przeniesienie Nadleśnictwa z Izdebna i przekazanie całego ośrodka Szkole. Wydział Powiatowy pragnie na tym miejscu złożyć raz jeszcze gorące podziękowanie Panu Ministrowi za życzliwe i pełne zrozumienia potraktowanie żywotnej dla powiatu sprawy, dzięki któremu Szkoła zdobyła odpowiednie warunki bytu i możliwość rozwoju. W chwili obecnej szkoła zajmuje obszar 17,5 ha, wydzielony w roku 1936 z terenów b. majątku Izdebno. Gleba w gospodarstwie szkolnym — bielica w miernej kulturze. Na polach szkolnych wprowadzono plodozmian szczęściopolowy w r. 1936. Plony osiągane w szkole są jeszcze na poziomie mierzalnym, wobec niedawnego rozpoczęcia prawidłowej gospodarki

i objęcia gruntów w stanie dużego zaniedbania. Szkoła posiada oborę bydła czarnosrokatego, również w stanie średnim.

Począwszy od listopada 1935 r. Wydział Powiatowy przeprowadził na terenie szkoły szereg podstawowych inwestycji tworząc z bezwładnie rozrzuconej grupy zabudowań ośrodek szkolny, przekładając przede wszystkim przebiegającą przez środek szkoły drogę publiczną poza obręb ośrodka szkolnego i stawiając płoty dookoła ośrodka. Główny budynek mieszkalny został wyremontowany i częściowo przerobiony. Mieści się w nim obecnie sala wykładowa, świetlica, kancelaria, mieszkanie kierowniczkii szkoły i jednej nauczycielki, mleczarnia, kuchnia rodzinna. W budynku inwentarskim przebudowano stajnie i wozownie; zbudowano nowy kurnik murowany z odpowiednimi osiatkowanymi wybiegami. W budynku mieszczącym sypialnie uczenic założono kanalizację i urządzono umywalnię i łazienki z prysznicami, wreszcie w budynku mieszczącym salę jadalną przerobiono całkowicie kuchnię według współczesnych wymogów i urządzono piekarnię, wędzarnię i śpiżarnię. Pobudowano wzorową pralnię oraz odpowiednią ilość ustępów. Sad szkolny oczyszczono z cierni i chwastów, uzupełniono przez posadzenie 120 drzew owocowych i założono jagodniki. Budynki mieszkalne i szkolne połączono chodnikami cementowymi, pomiędzy zaś budynkami urządzono ogród ozdobny. Ogólny koszt dokonanych inwestycji sięga 20.000 zł. Mimo wielu wysiłków i pracy włożonej w urządzenie szkoły i jej otoczenie, są jeszcze liczne braki, do których zaliczyć należy niezadawalający stan ogólny budynków, wymagających stałych remontów, brak dostatecznej ilości narzędzi rolniczych i ogrodniczych oraz mebli i pomocy szkolnych. Dotkliwym jest również brak dobrej wody, mimo posiadania 4-ch studzien. Do najkonieczniejszych inwestycji, związanych właściwym postawieniem nauczania w dziale gospodarstwa domowego należy urządzenie 4-ch, względnie 3-ch małych kuchen, przy których odbywałyby się nauka gotowania dla poszczególnych grup uczenic, gdy natomiast ogólna kuchnia internatowa prowadzona byłaby przez personel pomocniczy przy częściowej tylko pomocy uczenic. W ten sposób uczennice przygotowałyby się do przyszłej pracy, w warunkach zbliżonych do domowych, gdy obecnie przy masowym gotowaniu możliwość właściwego przygotowania się do pracy w domu jest ograniczona.

Drugą konieczną inwestycją na najbliższą przyszłość jest zdrenowanie pól.

Szkoła rządzi się statutem, nadanym rozporządzeniem M. W. R. i O. P. z dnia 22 grudnia 1936 r. Kierownictwo szkoły sprawuje p. Helena Skarżyńska, personel nauczycielski składa się prócz kierowniczk z 4-ch nauczycielek stałych: pp. Janiny Grzechnikowej, Franciszki Jagminówny, Jadwigi Olińskiej i Heleny Ratyńskiej.

Nauka teoretyczna jest uzupełnieniem nauki praktycznej. Godzin lekcyjnych jest dziennie 5, zajęć praktycznych 5 — 6. Zajęcia są odrabiane w grupach: ogrodniczej, gospodarstwa domowego, hodowlanej, porządków domowych i robót ręcznych, zmieniających co 2 tygodnie.

Uczennice rekrutują się przeważnie z powiatu garwolińskiego; szkoła liczyła uczennic:

w roku	1934	1935	1936	1937
z powiatu	35	34	43	30
z poza powiatu	7	6	3	4

Szkoła utrzymuje kontakt z b. uczennicami i w roku sprawozdawczym personel nauczycielski odwiedził około 50 gospodarstw b. wychowanek. Ponadto udzielana jest pomoc fachowa na kursach organizowanych przez K. G. W., oraz przeprowadzane są inspekcje konkursów przysposobienia rolniczego.

Dopłata P. Z. S. do kosztów utrzymania szkoły wyniosła w roku sprawozdawczym przeszło 18.000.— zł. Oplaty od uczennic podobnie jak od uczniów szkoły rolniczej w Miętne wynoszą 12 zł. miesięcznie. Pobory personelu szkolnego w obu szkołach pokrywane są przez Skarb Państwa.

Weterynaria powiatowa w zakresie prac Wydziału Powiatowego zorganizowana jest na następujących zasadach: kierownictwo sprawuje powiatowy lekarz weterynarii Dr. Stefan Iwatj, a personel weterynaryjny składa się z dwóch rejonowych lekarzy (Parysów i Sobienie Jeziory) oraz 3-ch ogładczy zwierząt i mięsa (Garwolin, Maciejowice, i Sobienie Jeziory). Ponadto istnieje samodzielny rejon weterynaryjny Ryki, obsługiwany przez lekarza wet. przy rzeźni Ryckiej i jednego ogładcza, opłacanych z dochodów rzeźni obwodu. Wreszcie miasta Garwolin, Zelechów i os. Łaskarzew, stanowią oddzielne rejony obsługiwane przez własnych lekarzy wet., w granicach budżetów miejskich, względnie osady.

W ten sposób poza czterema rzeźniami publicznymi na terenie powiatu, zarządzanymi przez Zarządy odnośnych miast i gmin, reszta powiatu pod względem urzędowego badania zwierząt jest podzielona na cztery obwody (Parysów, Wola Rebkowska, Sobienie Jeziory i Sobolew). Kierownictwo powiatowej weterynarii samorządowej ma za zadanie opiekę i nadzór nad obwodami, ogólny nadzór nad rzeźniami publicznymi oraz przychodniami wet.

Lecznictwo wet. odbywa się wyłącznie w przychodniach, które są czynne w Parysowie, Sobieniach, Jeziorach, Żelechowie i Rykach, a od połowy września 1936 r. również w Garwolinie.

W roku sprawozdawczym personel weterynarii samorządowej przeprowadził urzędowe badanie 1130 sztuk bydła rogatego, 542 szt. jałowizny, 1134 szt. cieląt, 3472 szt. świń, 429 sztuk owiec i 5 kóz. W przychodniach weterynaryjnych przyjęto ogółem w roku sprawozdawczym 1679 sztuk chorych zwierząt, nie licząc szczepień ochronnych przeciw zarazie różycy świń w liczbie około 3.000 sztuk. W latach poprzednich liczba chorych zwierząt przyjętych w przychodniach wynosiła przeciętnie około 850.

Samorządowi lekarze wet. brali udział w przeglądaniach buhajów oraz przeprowadzali kastracje. Ponadto prowadzili wykłady w szkołach rolniczych, oraz liczne pogadanki na kursach i konferencjach rolniczych. Wreszcie powołano do życia Powiatowe Towarzystwo Opieki nad zwierzętami.

Zasada samowystarczalności weterynarii powiatowej zwłaszcza wobec znacznego uszczuplenia dochodów przez usamodzielnienie się rzeźni w Łaskarzewie i Rykach, powoduje skromne wyposażenie przychodni, oraz niskie uposażenie lekarzy wet. Opłaty urzędowe za badanie wynoszą: bydła rogatego zł. 2.— w rzeźni i zł. 4.— — poza rzeźnią, jałowizny zł. 1.50 względnie 4.— cieląt 40 gr. wzgl. 1 zł., owiec 40 gr. wzgl. 1.— zł., świń 2 i 3 zł. a zatem są stosunkowo niskie.

Na najbliższą przyszłość prócz zasadniczej reformy organizacyjnej weterynarii powiatowej, polegającej na skomasowaniu całokształtu dochodów i wydatków wet. w powiecie, pomyśleć należy również o stworzeniu funduszków asekuracyjnych.

Melioracje są działem pracy Powiatowego Związku Samorządowego, który rozbudowano i postawiono na odpowiedniej wy-

zynie w ostatnich latach. Do roku 1935 prace melioracyjne prowadzone były w zasadzie przy scaleniu poszczególnych wsi, istniały nadto dwie Spółki Wałowe Karczewsko-Radzwankowska oraz Skórecko-Piwonińska. Przed laty istniała spółka wodna dla odwodnienia doliny torfowej w rejonie wsi Rokitnia i Kletnia. Specjalnym zaniedbaniem w dziedzinie melioracji odznaczał się rejon gmin w Warszawie, Sobienie Jeziory i Osieck, gdzie założona przed stu laty sieć kanału Bielińskiego uległa kompletnemu zniszczeniu i kilka tysięcy morgów łąk i pól było stale zatapiane i zakiszane. Również trzy większe rzeki na terenie powiatu Wilga, Okrzejka i Promnik są kompletnie zdziczałe i wymagają regulacji. Obok teren gminy Parysowskiej w łączności z przeległym terenem powiatu mińskiego, również wymaga szeregu robót melioracyjnych. Zagadnienie to wreszcie jest specjalnie aktualne dla terenu gminy maciejowickiej, oraz stężyckiej.

Prace wodne, poza wspomnianymi już pracami w referacie Komisarza Ziemskiego prowadzone były pierwotnie przez personel Powiatowego Zarządu Drogowego, w roku sprawozdawczym utworzono specjalny referat melioracyjny, który poddano kierownictwu referenta melioracyjnego Starostwa Powiatowego inż. Reutifa, od końca zaś roku sprawozdawczego inż. K. Kołakowskiego. W ten sposób zarówno prace melioracyjne prowadzone z ramienia administracji rządowej, jak prace samorządowe znalazły się w jednym ręku, co daje możliwość racjonalnej gospodarki w tej dziedzinie.

Na prace wodne poczynszy od roku 1935/36 Wydział Powiatowy przenaczał fundusze zarówno własne jak i z dotacji Urzędu Wojewódzkiego, wreszcie świadczenia w naturze i za zaległe podatki. W szczególności obowiązek zatrudnienia znacznej ilości bezrobotnych, zarówno własnych jak i przysłanych z Lublina, spowodował konieczność użycia przeszło 10.000.— zł. na regulację rzeki Wilgi, oraz inne roboty melioracyjne. Wydatki te były konieczne zarówno dla pełnego wykorzystania dotacyj rządowych na meliorację, których przydział jest uzależniony od wkładów własnych, jak i dla należytej obsługi świadczeń szarwarkowych i świadczeń w naturze za zaległe podatki oraz dotacje w środkach żywnościowych.

Na cele wodne zużyto:

L. p.	Wyszczególnienie (liczby zaokrąglone w złotych)	Rok 1935/36	Rok 1936/37
1.	Kredyty Urzędu Wojewódzkiego (dotacje)		
	a) na melioracje podstawowe	52.200	23.900
	b) na obwałowanie Wisły	5.000	5.500
2.	Kredyty samorządowe	14.000	3.000
3.	Zaległe podatki	7.000	—
4.	Środki żywności	2.000	—
5.	Świadczenia w naturze	5.100	15.500
	Razem:	85.300	47.900

Ogólną ilość wykonanych robót ilustruje tablica poniższa:

L. p.	Wyszczególnienie	R o k		
		1934/35	1935/6	1936/7
1.	Regulacja rzek i kanałów mb.	1.220	5.200	6.640
2.	Pogłębianie rowów otwartych	6.000	34.000	72.000
3.	Konserwacja obwałowań		13.500	—
4.	Rowy melioracyjne przy komasacjach mb.	—	—	22.048

Roboty regulacyjne prowadzone były głównie środkami Urzędu Wojewódzkiego i pod jego kierownictwem oraz świadczeniami w naturze, dostarczonymi przez zainteresowane gminy, za wyjątkiem regulacji rzeki Wilgi pod Garwolinem, którą prowadził Wydział Powiatowy wspólnie z Zarządem Miejskim oraz kanału „Guz“ pod Osieckiem, który wykonano wspólnie z Zarządem gminy Osieck. Roboty Urzędu Wojewódzkiego objęły sieć kanału Bielińskiego na wspomnianym już terenie gmin Warszawice, Osieck i Sobienie Jeziory. W roku 1935/36 roboty te wykonywane były

częściowo przez robotników z Lublina, w latach następnych jedynie personel fachowy opłacany był przez Urząd Wojewódzki, pozostałe roboty wykonywane były szarwarkiem. Znaczenie wykonanych prac jest dla wspomnianego terenu olbrzymie; w połączeniu z budową drogi nadwiślańskiej, oraz obwałowaniem Wisły sprawiają one, iż zachodnio-północny kąt powiatu pozbawiony dotąd komunikacji i wyjątkowo zaniedbany zwłaszcza pod względem uprawy łąk, zyska wielokroć pod względem kulturalnym i gospodarczym.

Regulacja rzeki Wilgi w obrębie miasta Garwolina przeprowadzona pomimo wielu trudności natury technicznej i prawnej, oraz mimo braku zrozumienia wagi tej inwestycji ze strony społeczeństwa miejskiego, ma duże znaczenie dla warunków zdrowotnych miasta i okolic. Usunięte zostało wielohektarowe bagno rozlewisko — źródło niewygasającego duru brzuszego. W roku sprawozdawczym poczynione zostały przygotowania do regulacji Wilgi w dolnym odcinku, które to roboty rozpoczęte będą w roku następnym.

2) Pogłębianie i oczyszczanie rowów otwartych podjęte zostało w r. 1934 przez Wydział Powiatowy za pośrednictwem specjalnie zaangażowanego technika melioracyjnego L. Kabuńskiego. Jako zasadę przyjęto, iż zainteresowane gromady dostarczają potrzebną ilość świadczeń, Wydział zaś Powiatowy kierownictwo techniczne i przy większych robotach pomoc finansową na opłacanie dozorców. Akcja ta rozwija się z roku na rok, jak widać z przytoczonego wyżej zestawienia i znajduje powszechne zrozumienie. Obok prowadzona jest akcja melioracyjna we wsiach scalanych, prowadzona przez organa M. R. i R. R.

3) Obwałowania Wisły, których konserwację prowadzą dwa istniejące Związki Wałowe ucierpiały znacznie w okresie wielkiej powodzi w roku 1934. Część tych wałów została zniesiona, część zaś poważnie uszkodzona. Naprawy przeprowadzono w r. 1935 z kredytów przydzielonych przez Urząd Wojewódzki, w roku zaś sprawozdawczym przystąpiono do budowy nowego wału w dolinie Radzwankowsko-Karczewskiej. Wał ten po ukończeniu budowy chronić będzie dolinę Radzwankowską, poczynając od Piwonina i na stałe zabezpieczy cały teren od

niebezpieczeństwa powodzi. Na terenie powiatu pozostaje w dalszym ciągu otwartą sprawa ochrony terenów nadwiślańskich na terenie gmin: Podłęż, Maciejowice i Stężycza, podejmowane jednak parokrotnie próby stworzenia Związku Wąlowego nie udały się z braku zrozumienia ze strony zainteresowanych.

4) W roku 1936/37 po raz pierwszy wstwiono do budżetów gminnych pewne kwoty na dozór i robociznę fachową oraz urządzono kurs dozorców melioracyjnych.

XI. Pożarnictwo

Rada powiatowa, doceniając prace Związku Straży Pożarnych rok rocznie preliniuje w budżecie P. Z. S. wydatki na cele pożarnictwa. Zarząd Oddziału Związku pozostawał w roku sprawozdawczym pod prezesurą J. Kozłowskiego, prowadząc prace wyszkoleniowe i organizacyjne w strażach za pośrednictwem instruktora Stanisława Biardy, który objął swe stanowisko od sierpnia 1936 r. po przeniesieniu z Garwolina instruktora Podgórskiego. Oddział Związku posiada na terenie powiatu straż 87 liczących 1878 członków i zajmuje pod względem liczebności czołowe miejsce w województwie lubelskim. Z dotacji samorządu powiatowego pokrywane są pobory i rozjazdy instruktora, oraz koszta kursów i zjazdów, natomiast z subwencji gminnych opłacane są: prenumerata Gazety Strażackiej, ubezpieczenie członków straży i ubezpieczenie koni. Część straży przejawia niezbyt czynną działalność i wymaga reorganizacji, szwankuje też częściowo dyscyplina w strażach, oraz dyscyplina organizacyjna, co znalazło swój wyraz w niedojściu do skutku paru kursów i oraz niekopletnym udziale straży w zawodach i manewrach.

Pod względem wyposażenia technicznego strażę stoją na niezbyt wysokim poziomie, jednakowoż w roku sprawozdawczym zakup pierwszego autopogotowia powiatowego, które czynne będzie przy straży garwolińskiej oraz uzyskano zasiłek i przeprowadzono budowę zbiorników wodnych w Osiecku i w Sobieciach Jeziorach.

W planach Zarządu Oddziału leży zwiększenie gotowości bojowej i podniesienie stanu wyposażenia technicznego.

Powiatowy Urząd Rozjemczy

Powiatowy Urząd Rozjemczy pozostawał pod przewodnictwem Sędziego Jana Drzniewicza i w okresie sprawozdawczym prowadził swą normalną ustawową działalność, zmierzającą do uporządkowania stanu finansowego zadłużonych drobnych gospodarstw rolnych. W okresie sprawozdawczym odbyło 44 posiedzenia, na których rozpatrzono ogółem 393 sprawy. Ugodowo załatwiono spraw 33, od decyzji Urzędu zgłoszono odwołań 32. Działalność swą Powiatowy Urząd Rozjemczy w okresie sprawozdawczym zakończył deficytem zł. 386 gr. 15, który został pokryty z budżetu powiatowego związku samorządowego.

Komunalna Kasa Oszczędności

K. K. O. powiatu Garwolińskiego jest jedną z najstarszych Kas komunalnych na terenie województwa lubelskiego. Uchwała o zorganizowaniu Kasy zapadła w dniu 10 września 1919 r. na posiedzeniu Sejmiku Powiatowego, jednocześnie uchwalono pierwszy statut Kasy. W roku 1928 Sejmik Powiatowy uchwalił nowy statut Kasy oparty na brzmieniu Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 13.IV 1927 r.

Na posiedzeniu Sejmiku Powiatowego w dniu 7 października 1929 r. uchwalono podwyższenie kapitału zakładowego Kasy do sumy zł. 100.000.—

W pierwszych latach swego istnienia Kasa rozwijała się bardzo pomyślnie i odegrała ważną rolę w życiu gospodarczym powiatu w ciężkich czasach powojennych, gdyż przy Kasie był zorganizowany Wydział Handlowy, za pomocą którego Kasa aprowidowała ludność powiatu w artykuły pierwszej potrzeby, szczególnie w manufaktury i towary kolonialne.

Dewaluacja marki, brak stałego fachowego kierownictwa i likwidacja Wydziału Handlowego spowodowały zamarcie Kasy na dłuższy okres i dopiero po wprowadzeniu stałej waluty i zaangażowaniu fachowego kierownika zaczyna się normalny rozwój Kasy, o czym świadczą poniższe tablice niektórych rachunków:

Obroty gotówkowe przez kasę.

Rok	Kasa przyjęła	Kasa wyplaciła	Stan w dn. 31. 12	Uwagi
1933	823.734.93	820.789.20	2.945.73	
1934	901.228.05	891.572.69	9.655.36	
1935	1.217.659.29	1.214.400.55	3.258.74	
1936	1.515.881.94	1.505.535.—	10.346.94	

Rachunek w P. K. O. i w Bankach.

1933	321.994.64	330.474.80	8.480.16	
1934	501.749.95	486.846.50	14.903.45	
1935	779.977.39	752.616.05	27.360.68	
1936	904.314.74	865.213.84	39.100.90	

Rachunek wkładów i lokat.

1933	691.065.87	533.068.43	157.997.44	
1934	752.717.35	560.826.17	191.891.18	
1935	1.021.598.01	773.818.79	247.779.22	
1936	1.357.004.12	1.058.842.44	298.161.68	

Rachunek pożyczek i dyskonto weksli.

Rok	Udzielono pożyczek	Spłacono pożyczek	Stan pożyczek w dn. 31.12.	Uwagi
1933	487.076.15	202.771.73	284.304.42	
1934	483.271.84	232.688.34	250.583.50	
1935	610.268.70	342.008.13	268.260.57	
1936	738.978.35	467.525.43	271.452.92	

Bilans za 1936 rok.

AKTYWA

Kasa	zł. 10 346.96
W Banku Polskim i P. K. O.	zł. 19.597.90
W Polskim Banku Komunalnym	zł. 19.523.—
Kupony bieżące	zł. 666 66
Papiery wart. państw.	zł. 2.956.—
Papiery wart. komunalne	zł. 74.400.—
Papiery wart. komunalne (Akcje)	zł. 2.702.50
Weksle zdyskontowane	zł. 111.359.05
Pożyczki wekslowe	zł. 139.868.97
„ pod zastaw	zł. 2.925.—
„ hipoteczne	zł. 17.300.—
Weksle protestowane	zł. 26.621.50
Należności z ukł. konw.	zł. 183.097.98
Ruchomości	zł. 1.725.—
Rachunki różne	zł. 2.630.17
Sumy przechodnie	zł. 2.232.16

Razem zł. 617 952.73

Sumy poza bilansowe:

Różnia za zaległe % %	zł. 8.166.16
Depozyty	zł. 42.183.—
Różni za weksle kaucyjne	zł. 118.001.—
Inkaso (Portfel wekslowy)	zł. 27.463.97
Akcepty Banku Akceptacyjnego	zł. 127.588.—

Ogółem zł. 941.354.86

PASYWA

Kapitał zakładowy	zł. 100.000.—
Fundusz zasobowy	zł. 14.257.81
Wkłady Oszczędność.	zł. 281.945.39
Rachunki czekowe	zł. 16.216.29
Zobowiązania inkasowe	zł. 1.724.80
Redyskonto weksli	zł. 9.790.—
Dyskonto akcept. B-ki Akc.	zł. 127.588.—
Zastaw papierów wartościowych	zł. 6.000.—
Kredyty udzielone Kasie	zł. 34.153.18
Przekazy na Kasę	zł. 568.—
Rachunki różne	zł. 9.800.08
Sumy przechodnie	zł. 5.127.36
ZYSK za 1936 rok	zł. 10.781.82

Razem zł. 617.952.73

Sumy poza bilansowe:

Odsetki zaległe	zł. 8.166.16
Różnia za depozyty	zł. 42.183.—
Weksle kaucyjne	zł. 118.001.—
Różni za inkaso	zł. 27.463.97
Bank Akceptacyjny	zł. 127.588.—

Ogółem zł. 941.354.86

Rachunek strat i zysków za 1936 rok.

Odsetki wypłacone	zł. 23.381.50	% % i prow. pobrane	zł. 59.928.84
Prowizje i bonifikaty	zł. 1.955.80	Różne prowizje	zł. 2.894.75
Koszty handlowe	zł. 23.326.96	Zwrot kosztów własn.	zł. 1.473.89
Amortyzacja ruchomości	zł. 191.68	Odzyskane straty	zł. 1.104.63
Odpisy na dłużnikach	zł. 5.764.35		
Nadwyżka za 1936 rok	zł. 10.781.82		
Razem	zł. 65.402.11	Razem	zł. 65.402.11

Powyższe tablice oraz bilans odzwierciedlają ruch na ważniejszych rachunkach i wymownie świadczą, że Kasa z roku na rok rozwija się zupełnie pomyślnie i wkłady oszczędnościowe stale wzrastają, szczególnie w latach ostatnich, co świadczy, że mieszkańcy powiatu coraz więcej nabierają zaufania do Kasy powierzając jej swoje oszczędności.

W 1936 roku została ostatecznie załatwiona kwestia kapitału zakładowego Kasy przez dopłacenia przez Wydział Powiatowy różnicy kursowej papierów wartościowych, otrzymywanych od Wydziału Powiatowego na kapitał zakładowy Kasy, co też dodatnio wpłynęło na całokształt interesów Kasy.

Obecnymi władzami Kasy są:

Rada Kasy:

Prezes Rady Starosta Włodzimierz Kałuba (Od dnia 11.9 1933 r.) Członkowie Rady, wybrani na posiedzeniu Rady Powiatowej w dniu 28.12.1933 r. z grona Rady Powiatowej:

Bachański Bronisław, nauczyciel

Gontarz Jan, rolnik

Gazda Jakób, rolnik

Pleskot Antoni, rolnik.

Z poza grona Rady Powiatowej:

Babik Stanisław, rolnik

Kołodziejek Stanisław, rolnik

Kotlarski Piotr, rzemieślnik

Woźniak Marcin, rolnik.

Zarząd Kasy.

Krzyśpiak Józef, Naczelnik Zarządu Kasy

Piesio Antoni, Dyrektor Kasy

Krzysztošek Jan, członek Zarządu.

Komisja Rewizyjna, wybrana na posiedzeniu Rady Powiatowej w dniu 14 marca 1936 roku.

Przewodniczący: Andrzej Hrycko, Nauczyciel, Zastępca — Ludwik Pudło, członkowie: Biernacki Bolesław, Gugała Stanisław i Rękawek Stanisław.

Personel Kasy stanowią:

Zastępca Dyrektora — Michalik Szczepan, buchalter — Kozicki Marek, kasjerka — Chojcka Wanda, kancelista — Michalik Marian.

* * *

Kryzys gospodarczy ostatnich lat, a w związku z tym zamrożenie środków obrotowych Kasy, jak również akcja układowo-konwersyjna w rolnictwie połączona z obniżeniem oprocentowania od udzielonych pożyczek spowodowały pewne zahamowanie prawidłowego rozwoju Kasy. Zaznaczająca się jednak poprawa gospodarcza i wzrost wkładów z drugiej zaś strony planowa gospodarka i ogólna polityka kredytowa władz Kasy stać się winny podstawą ponownego rozwoju Kasy i zapewnić należytą obsługę mieszkańców powiatu.

Spv. 1260

193873

